

Hospodářská hodnota (situační).

Obsah.

- I. Úvod.
- II. Základní pojmy teleologické a hospodářské.
 - A. Úvod.
 - B. Pojmy teleologické.
 - 1. Účel.
 - 2. Užitečnost.
 - 3. Prostředek.
 - 4. Potřeba.
 - 5. Užitelnost.
 - 6. Statek.
 - 7. Užitek.
 - 8. Užitečnost-škodlivost, užitek-škoda.
 - C. Pojmy hospodářské.
 - 1. Náklad a výnos.
 - 2. Spoření.
 - 3. Hospodářská hodnota.
- III. Dogmatický stručný přehled učení o hospodářské hodnotě.
 - A. Etapa. Směnná a užitná hodnota klasické školy hospodářské.
 - B. Etapa. Hodnota hospodářská se vysvětluje pracností získání objektů (objektivní).
 - C. Etapa. Hodnota se definuje subjektivními potřebami (hraniční užitek).
 - D. Etapa. Hodnota se definuje úsporou strasti všeobecně pro případ odpadu statku.
 - E. Etapa. Hodnota se definuje stupněm subjektivní užitečnosti.
- IV. Hodnota hospodářská a její druhy.
 - A. Rozdělení.
 - B. Společná úvaha pro všechny druhy hospodářské hodnoty.
 - C. Hodnota statická neboli situační jakožto hospodářská.
 - 1. Formální (hospodářsky) povaha statické (situační) hodnoty.
 - 2. Hospodářská povaha situační hodnoty.
 - 3. Rozdíl mezi užitekem a situační hodnotou (Průkaz nemožnosti, aby situační hodnota byla kvantem užitečnosti a aby situační hodnota a užitná hodnota byly jen kvantitním rozdílem téže kvality).
 - 4. Hospodářská relevantnost situační hodnoty.
- V. Závěr.
 - A. Ohledně pojmů formálně teleologických.
 - B. Ohledně hospodářského pojmu hodnoty.

I. Úvod.

Problém hospodářské hodnoty je, mám za to, nejstarším problémem hospodářské vědy vůbec, neboť zrodil se u samotné její kolébky. Lze těžko spočítati, kolik vědecké práce bylo vynaloženo k jeho řešení. Domnívám se však, že nepřestřeluji, tvrdím-li, že odčerpal nejvíce vědeckého úsilí ze všech otázek národohospodářských, které se kdy vyskytly. Neboť až po doby nejnovější — které znamenají po té stránce odklon od tradice, že počínaje Liefmannem valná část autorů národohospodářských upírá pojmu hospodářské (statické) hodnoty onu relevanci, která jí povždy byla přikládána — každý vědecký národohospodářský pracovník pokládal za svoji povinnost zaujmouti postoj ku problému hodnotnému, neboť přejíti ho dobře nemohl, aniž by byl napřed prokázal jeho bezvýznamnost. Pokus o tento průkaz se však stal teprve v nové době, a to, jak bude ukázáno, s naprostým nezdarem. Proto, opakuji, každý autor se vlastně pokoušel problém ten vyřešiti, a tak se on stal jakýmsi bodem ústředního úsilí a zkušebním kamenem vědecké zdatnosti pro obor hospodářské vědy. Již fakt tento o sobě je dostatečným odůvodněním, aby nebyl s mé strany činěn pokus v tomto pojednání podati podrobný dogmatický vývoj učení o hodnotě, neboť sestavení jeho by vyplnilo samo o sobě rozsáhlou monografii. Ale i vědecká žeň z toho by nebyla velmi značná. Celou velkou touto snůškou materiálu neukázalo by se nic jiného, než jak obtížně se lidský duch propracovává k jasnému rozboru pojmu, kterého, používá-li ho automaticky, používá ho při praktické aplikaci hravě a při tom správně. K ujasnění pojmu a správné formulaci jeho by se však takovým dogmatickým přehledem vývoje mnoho nepřispělo. Tím se arci netvrdí, že řešení bez literárních předchůdců by bylo mohlo vésti k cíli.

Vzdám se tedy pokusu podati obšírné vylíčení metamorfotických formulací hospodářské hodnoty a bude podáno jen několik vývojových etap na svém místě.

Zbývá ještě zmíniti se stručně, co mne vedlo k tomu, abych se znovu zabýval otázkou, která kdysi tvořila východisko mého vědeckého přesvědčení a která v nejnovějších dobách byla hospodářskou literaturou položena — obrazně řečeno — ad acta.

Výsledkem mých posledních vědeckých šetření byl po-

znatek, že teleologie je myšlením v určité uzavřené soustavě pojmů, a že se spravuje logickým útvarem racionality neboli dostatečným důvodem souzení. Poznatek ten utvrdil ve mně přesvědčení, že základnou národohospodářského badání musí býti přesné národohospodářské pojmosloví. Neboť veškeré vzájemné vztahy hospodářských pojmů jsou logickými důsledky znaků, které do pojmů byly vloženy. Neví-li se přesně, co do nich bylo vloženo, jsou přirozeně i veškeré závěry o vzájemných vztazích při nejmenším pochybné a labilní, s největší pravděpodobností však velmi často dokonce též pochybené, neboť teleologické (a tudíž i hospodářské) pojmy tvoří soustavu, v níž každý spoluurčuje obsah druhého. Není na př. věci vhodnosti, co lze označiti výrazem „škoda“. Neboť od toho, jak si pojem ten vymezím, bude též záležeti, co budu vyrozumívati pod pojmem nákladu, což nezůstane bez vlivu na můj pojem výnosu, dále na pojem čistého výnosu, který jsem učinil osou a páteří celé své národohospodářské konstrukce. Správná formulace jediného pojmu může tedy mi upravití cestu k tomu, abych pod jediný princip zahrnul zjevy, které se nám napřed zdály heterogenními. A není-liž smysl celé konstrukce, aby bylo lze vysvětliti jediným principem zjevy zdánlivě i nejrůznější a tak nahrazovat kvantitním poměrem, co jinak je rozdílem kvalitním? A tak se může státi, že jedinou falešnou definicí (v daném případě: definicí škody) je možno celou konstrukci rozbourati. V tom smyslu spěla moje snaha tedy za tím, abych si vytvořil pojmosloví naprosto spolehlivé. Výsledkem této snahy byla pojednání: Teleologické a národohospodářské pojmy v Časopisu pro právní a státní vědu, roč. XIII. (1930), č. V. Již tam bylo řečeno, že skrovný rozsah, který bylo lze onomu pojednání vyhraditi, nutil k nejstručnějšímu probrání jednotlivých pojmů. Odůvodnění jednotlivých definicí bylo stlačeno na míru nejnútnejší, takže konečné znění řečeného pojednání bylo zhuštěno na jednu čtvrtinu původního textu. Jsem nucen se zmíniti o těchto okolnostech, abych vysvětlil, proč nebylo lze zevrubněji již tam přihlídnouti k definici hodnoty, odůvodniti její hospodářskou povahu a ukázati, že všechny pokusy, nahraditi ji jinými pojmy a prohlašovati ji za zbytečnou přítěž hospodářské teorie, je omylem.

II. Základní pojmy teleologické a hospodářské.

A. Úvod.

Jak podotčeno, byl mnou učiněn pokus zjednati si solidní basi pro hospodářskou konstrukci, poněvadž běžné pojmosloví ukázalo se při bedlivější analýsi plno rozporů. Tento pokus byl uskutečněn citovanou mou prací, která je výsledkem mnohé úvahy a bedlivého přemýšlení. Přes to netvrdím, že definice pojmů, jak byly uveřejněny a jak v dalším budou uvedeny, jsou neochvějně; tvrdím však znovu, že jsem žádného vnitřního rozporu mezi nimi dosud nenalezl, ač jsem je znovu a znovu pečlivě ověřoval.

Ježto budeme průběhem tohoto pojednání stále nuceni operovati téměř se všemi pojmy a ježto nechci imputovati čtenáři, aby citovanou studii měl stále po ruce, podám v krátkosti přehled svých tehdejších výsledků, jež míním doplniti některými vysvětleními, ježto u jedněch pojmů rozbor mohl tam býti proveden pouze tak nedokonale, že některé důležité důsledky musily vypadnouti, u jiných nevyčerpávající vysvětlení je schopno vésti k nedorozumění, jemuž bych rád předešel.

B. Teleologické pojmy.

1. Účel je to, co je chtěno, je tedy „chtěným“, a to takovým chtěným, jehož dosažení je možno jen pomocí něčeho, co je mimo něj a co se nazývá jeho prostředkem. K tomu dodávám, že možno účel vyjádřiti také jako stoprocentní neboli maximální užitek.

2. Užitečnost je schopnost sloužiti účelu. Možno však také říci, že užitečnost je schopnost sloužiti užítku. Neboť rozdíl v těchto obou definicích je pouze kvantitativní a nikoli kvalitní. Je-li účel stoprocentním užítkem, pak je pochopitelné, že to, co je schopno sloužiti maximálně chtěnému, je schopno sloužiti i částečně chtěnému a vice versa, neboť v obou případech běží o tutéž směrnici, o totéž usměrnění určitého chtění.

O poměru užitečnosti ke škodlivosti bude mluveno zvláště.

3. Prostředek je nositelem užitečnosti, tedy užitečným zjevem.

4. Potřeba je chtěním něčeho jako prostředku aneb chtěním něčeho jako prostředkové kvality, totiž užitečnosti, tedy chtěním zjevu, který by mohl sloužiti jako prostředek, který by bylo lze subsumovat pod pojem prostředku, který je schopný býti prostředkem, který tudíž ještě není prostředkem, nýbrž se jím může státi, který je schopný býti upotřebenu jako prostředek, při čemž je důležité si uvědomit, že pod „upotřebitelností jako prostředek“ nesmí se rozuměti nějaká upotřebitelnost kauzální, nýbrž logická, pojmová; mutatis mutandis platí totéž, co bylo řečeno o prostředku, též o jeho kvalitě užitečnosti.

Budiž ještě dodáno, že potřeba je v konečné formulaci chtěním statku a jeho kvality, upotřebitelností.

5. Upotřebitelnost je vlastností sloužící potřebě a je schopností býti užitečností. Ježto je vlastností sloužící potřebě a nikoli vlastností schopnou sloužiti potřebě, musí pojem upotřebitelnosti vznikatí současně s pojmem potřeby, t. j. ona je pojmem k pojmu potřeby korelativním, t. j. není potřeby bez upotřebitelnosti a není upotřebitelnosti bez potřeby.

Není potřeby bez upotřebitelnosti, ježto potřeba je chtěním upotřebitelnosti: není-li jí, tedy ex definitione nemůže býti ani oné, neboť nemůže býti žádného chtění bez objektu chtění (ježto chtění je pojem gramaticky vztahový), tedy bez toho, co je chtěno, tedy bez transitorního objektu verba transitiva. Objektem potřeby je, jak víme, „něco jakožto prostředek“ (nebo „jakožto užitečnost“), a toto „něco“ tvoří pojem statku, pokud se týče, upotřebitelnosti, kteréžto pojmy tedy bez pojmu potřeby nemohou vůbec se zroditi.

Není však ani upotřebitelnosti bez potřeby, neboť ona teprve vzniká, když je potřebována (tedy chtěna), ježto právě je vlastností, jež slouží úkoji potřeby. Před vznikem potřeby byla pouhou způsobilostí, t. j. schopností sloužiti hypotetické potřebě, pro případ, že potřeba totiž vznikne. Upotřebitelnost tedy vzniká současně se vznikem potřeby. Potřeba pak to je, jež proměňuje upotřebitelnost v užitečnost, kterážto kvalita je chtěnou upotřebitelností. Upotřebením upotřebitelnosti spočívá v přistoupení znaku chtění ku pojmu upotřebitelnosti: Upotřebitelnost je totiž schopnost býti užiteč-

ností a potřeba je chtění vlastnosti, jež je schopna býti užitečností, tudíž potřeba je chtěním upotřebitelnosti, a upotřebená (ve smyslu: potřebou, t. j. chtěním opatřená) upotřebitelnost je užitečností.

Chce-li se rozlišovati mezi upotřebitelným objektem a dějem, pak lze tak činiti termíny: statky a služby.

6. Statek je nositelem upotřebitelnosti analogicky jako prostředek nositelem užitečnosti. O statku platí tudíž vše mutatis mutandis, co bylo řečeno o jeho přináležitě vlastnosti, t. j. o upotřebitelnosti: Je zjevem sloužícím potřebě a objektem potřeby: potřebovaný zjev; i on je pojmem pojmu potřeby korelativním, bez potřeb není statků a bez statků by nebylo potřeb. Potřebou se mění statek v prostředek. Neboť prostředek je chtěným statkem (upotřebeným ve smyslu logickém, nikoli kausálním).

Není mne tajno, že v mé pojmové konstrukci, zejména u pojmů upotřebitelnosti a statku, vyskytuje se několik překvapujících momentů, které na prvý pohled zaráží. Je to zejména chápání pojmu upotřebení, jemuž se dostává logické a nikoli kausální interpretace. Zpravidla pod upotřebením se rozumívá určitá předsevzetí aktů, jimiž se dochází ke chtěným neb zamýšleným kausálním změnám, čili, jedním slovem, běžná mluva používá výrazu „upotřebení“ téměř ekvipolentně s výrazem „použití“. To nikoho nezaráží a vlastně si nikdo není ani vědom, že by se v tom skrývala nějaká nesprávnost neb nepřesnost v myšlení. Zřejmějším se to však stává, jakmile bychom se pokusili souznačně použítí výrazů užitečnost a upotřebitelnost. Každý cítí, že to nelze. Odtud můj závěr, že ani použití a upotřebitelnost nemůže býti souznačným pojmem. Z oněch případů však, kde z nějakého předmětu chceme vyrobiti jiný, dostává se nám znalosti o tom, že ze suroviny vzniká chtěný výrobek jakožto účel jednou jedinou kausální změnou, ať již ji nazveme použitím nebo upotřebením užitečnosti. Označíme-li však tuto jednu jedinou z aktivit kausálních jedním z řečených výrazů, pak je vyloučeno, abychom ji označovali též výrazem druhým. Teď řekneme-li na př., že výrobek vznikl použitím určitých vlastností, nemůžeme naprosto o téže kausální (přírodovědecké) aktivitě mluvit jako o upotřebení, ačli nechceme výrazů

„použití“ a „upotřebení“ používati jako souznačných, což je nemožno, jak bylo prokázáno pro případ analogických výrazů kvalitních, totiž užitečnosti a upotřebitelnosti. Z toho plyne: je-li v uvedeném případě onou kausální aktivitou použití, pak jí nemůže býti upotřebení. Není-li však upotřebení kausální aktivitou, pak nemůže býti jinou než logickou, pojmovou.

Jiná námitka by se mohla zvednouti proti teleologické povaze upotřebitelnosti; proč diskriminovati mezi způsobilostí a upotřebitelností? Proč neprohlásiti upotřebitelnost za vlastnost kausální? Odpovídám: Protože pak by i statek bylo nutno prohlásiti za pojem kausální, neboť upotřebitelnost je kvalitou statku, jako užitečnost kvalitou prostředku. Statek pak dlužno prohlásiti za předmět onoho chtění, jež nazýváme potřebou, ježto bychom neměli výrazu pro zjev, jež je chtěno „jako prostředek“, tedy zjev schopný býti prostředkem. Ostatně statky byly vždy chápány jako objekty potřeb. Označíme-li řečené zjevy jako statky, pak nutno míti výraz i pro jich kvalitu, pro statkovost. Přijmeme-li pak ohledně statků, že jsou zjevy sloužícími potřebám, pak musíme míti nejen kvalitu, jež slouží potřebě (upotřebitelnost), nýbrž i onu, jež je schopna jí sloužiti (způsobilost), při čemž ona je teleologická, tato pak kausální. Celá odlišnost mého názoru od názorů běžných je v tom, že upotřebitelnost byla dosud chápána jako „schopnost býti upotřebenu“, zcela prostě, kdežto já ji chápu jako „schopnost býti upotřebenu jako užitečnost“ a analogicky statek jako zjev schopný býti upotřebenu jako prostředek. Teleologickou povahu upotřebitelnosti vidím dále i v tom, že lze mluviti o subjektivní i objektivní upotřebitelnosti, jako lze mluviti o subjektivních a objektivních statech, což lze činiti jen s hlediska daného účelu, tedy v rámci teleologickém. O sobě nebyla by upotřebitelnost ani tou, ani onou.

K orelativnosti pojmů potřeby a upotřebitelnosti, pokud se týče, statku vyplývá z příslušných definic.

Na tomto místě bych rád ještě vložil vyličení, jak probíhá teleologické myšlení, počínajíc zjevem pozorovaným kausálně. Toto vyličení bylo sice již podáno v mém pojednání „Teleologické a národohospodářské pojmy“ (Časopis pro právní a

státní vědu, roč. XIII. [1930], č. V.), avšak v jednom bodě tak, že připouští současně i jiný výklad, než který jsem měl na mysli, čemuž bych rád předešel. Tedy: Kausální vlastnost, schopnou přivoditi určitý efekt, nazývám způsobností. Je-li efekt chtěn, stává se účelem. Chtěním účele vzniká poznání, že bez něčeho, co je mimo účel a co nazýváme prostředkem, nelze účelu dosáhnouti. Vzniká tedy poznání, že je třeba něčeho jako prostředek. Z toho se podává chtění něčeho jako prostředek, t. j. potřeba. Vznikem potřeby vzniká upotřebitelnost, t. j. kvalita potřebě sloužící. Zde nutno k doplnění staršího textu dodat, že vznik potřeby jako pojem nepředchází snad vzniku upotřebitelnosti, nýbrž, ježto zde běží o pojmy souvztažné (korelativní), že vznik je zde logicky současný. Z kausální kvality „způsobnosti“, ze schopnosti sloužiti potřebě, povstává současně se vznikem potřeby kvalita teleologická, potřebovaná, t. j. upotřebitelnost, kvalita potřebě sloužící; a z nositele způsobnosti, t. j. z nositele kausální kvality povstává nositel teleologické kvality, totiž statek, neboli potřebovaný zjev. Upotřebitelnost by bylo proto lze též zvatí statkovostí. Upotřebitelnost je však zároveň schopností býti užitečností, statek schopným zjevem býti prostředkem. Jak tedy vzniká z upotřebitelnosti užitečnost, ze statku prostředek? Bylo již shora řečeno na str. 153., že statek je vlastně také zjevem schopným býti upotřebenu jako prostředek, upotřebitelnost schopná býti upotřebenu jako užitečnost. Je tedy možno říci, že upotřebitelnost se stává užitečností a statek prostředkem příslušným upotřebením. Toto upotřebení, jak však již bylo vyloženo, není žádným upotřebením kausálním, tedy nějakou kausální změnou, nýbrž upotřebením čistě logickým. Toto logické upotřebení spočívá ve přistoupení znaku chtění ku pojmu upotřebitelnosti, pokud se týče ku pojmu statku, z nichž chtění vytvořuje pojem užitečnosti, pokud se týče, pojem prostředku. Toto upotřebení a chtění spadá tedy v jedno. To lze vysvětliti jen tak, že „upotřebení má zde smysl: „opatření znakem chtění (potřebou)“ a „upotřebený“ má smysl: „znakem chtění (potřebou) opatřený“. Potřebou stává se tedy dle toho upotřebitelnost užiteč-

ností a statek prostředkem. Zde by mohla vzniknouti námitka: pak ale potřebou vznikají dva různé pojmy, totiž: pojem upotřebitelnosti, jenž vzniká ze způsobilosti současně s potřebou a užitečností, jež z upotřebitelnosti vzniká v důsledku potřeby. Jak je to možno? Je to možno, poněvadž upotřebitelnost a potřeba jsou pojmy souvztahné, které se vzájemně mají v pojmovém obsahu, takže jeden bez druhého ani nevzniká ani nezániká. Determinuje-li se však upotřebitelnost znakem chtění, který je obsažen v pojmu potřeby, vzniká pojem nový — užitečnost (jež je chtěnou upotřebitelností). „Upotřebená (chtěná) upotřebitelnost“ neznamená, opakují, „kausálně použitá“, nýbrž „potřebou vybavená, s pojmem potřeby spojená, t. j. znakem chtění v ní obsaženým opatřená upotřebitelnost.“

7. Užitek je zamýšlený výsledek příznivý účelu, vzešlý z použití užitečnosti (tedy obmyšlené přiblížení účelu); pokud se týče, on je též úsporou škody.

8. Užitečnost v protivě ku škodlivosti a užitek v protivě ku škodě.

Doposud nebylo ani o škodlivosti, ani o škodě mluveno. Bylo by sice postačilo říci, že škodlivost je opakem užitečnosti a škoda opakem užitku, avšak, byť i v podstatě toto tvrzení odpovídalo pravdě, přece je dlužno napřed je podrobiti rozboru, poněvadž výsledky se ukáží neobyčejně závažnými pro naše pojmové šetření o hodnotě a jsou vlastně dokonce kardinálně důležitými pro celou konstrukci národohospodářské vědy. Míním shrnout do této statě užitečnost a škodlivost se strany jedné a užitek a škodu s druhé strany, byť, jak z definice užitečnosti a užitku je patrné, běželo o pojmy zcela odlišné; nicméně chci tak učiniti přece a to z tohoto důvodu: Neběží zde totiž vůbec o protivu škodlivosti a škody, nebo užitečnosti a užitku, nýbrž jen o společnou protivu užitečnosti — škodlivosti, a užitku — škody. Povaha těchto obou protiv je pak zcela analogická.

Pojmy užitku i škody mohou vystupovati totiž ve dvojí povaze: užitek totiž nejen jako přiblížení účelu, nýbrž také jako zamezení škody, a škoda nejen jako negace účelu, tedy oddalování účelu, nebo vzdalování se od účelu, nýbrž též jako negace užitku, totiž zamezování užitku, zamezování pozitivního pohybu, který by se byl bez

dotyčné „škody“ určitě dostavil. Tedy při škodě v užším slova smyslu užitek se snižuje, při škodě v širším slova smyslu se užitek nezvyšuje, ač by mohl.

Terminologický chybí nám totiž výraz jak pro ušlý užitek, který by se byl bez nastoupení škodlivého zjevu určitě dostavil nebo mohl dostaviti, tak pro očekávanou ale nedostavivší se škodu. Proto se musíme spokojiti s výrazy užitek a škoda a jimi vyjadřovati i nedostavivší se škodu i ušlý, nedostavivší se užitek. Logicky, jako pojmová konstrukce, je tedy to i ono možno, z důvodů vhodnosti, jak dosud mám za to, je převádění na negativní formulaci psychologicky stravitelnější, a je vhodnější mluvit místo o nedostavivší se škodě jako užitku, vhodnější, opakuji, mluvit o ní jako o úspore škody. Ačkoli tedy zastávám se přísně logické povahy hospodářských úvah co se týče správnosti, uznávám určité koncese pro psychologismus po stránce vhodnosti, což přece jistě nejde na úkor přísně logické povahy teleologického myšlení.

Mám za to, že naše mluva tento mnou hájený argument vhodnosti sama podepřela nejlépe vytvořením výrazu *spoření, úspory* atd., kde stlačení (negace) škody vzhledem k užitku se označuje jako *úspora škody*, ač v logické konstrukci by bylo lze mluvit vlastně i zde o užitku, naproti tomu o *nedostavivším se užitku* se mluví i v běžné mluvě jako o *škodě* a mluva nenamáhala se vytvořiti zde zvláštního výrazu, ježto psychologicky aplikace tohoto výrazu nenarážela zde na žádnou potíž. Loňský můj článek o spoření směřoval k tomu, aby se tato povaha řečeného pojmu zdůraznila.

Ve smyslu shora uvedeném označuje se nedostavivší se škoda, jakkoli byla očekávána, jako *úspora škody*, nedostavivší se nebo ušlý užitek jako *efektivní škoda*. V důsledku těchto vývodů bude tedy *škodou* na určitém účelu nejen nějaký zjev, který je *negací účelu*, potud, že jeho dosažení učinil vzdálenějším, že jej tedy odsunul, nýbrž také zjev jiný, který je *negací užitku* po té stránce, že účelu sice neodsunul, ale že jeho přičiněním účel také *nebyl přiblížen*, že se tedy nedostavil užitek, který by se byl jinak dostavil a tudíž že dosažení účelu *zůstalo stejně vzdáleno*, ač by se bez *dotyčné škody* bylo přiblížilo.

Tak na př. ničím-li při požáru buď zbouráním okolní objekty, aby se požár nerozšířil, nebo ničím-li při hašení vodou sebe dražší zařízení, jeví se mi užitek na účelu jednom (zadržení požáru) nepochybně jako pozitivní škoda na účelu druhém (na účelu zachování ničených budov nebo zmíněného zařízení), ježto právě tento účel je vzdalován od svého dosažení, není-li vůbec a definitivně zmařen. Povaha této, řekl bych, pozitivní škody, nebyla nikdy sporná, neboť tvořila vždy jeho podstatu.

Jinak je tomu při druhém druhu škody, která se jeví jako zmaření užitku, jako způsobení škody ušlým užitekem. Tak na př. s hlediska účelu zdraví jeví se mi použití společného prostředku, na př. peněz, pro účel vzdělání jako škodlivý, ježto řečené účely kolidují na př. proto, že jak péče o zdraví, tak péče o vzdělání vyžadují peněžních prostředků, jež však nestačí na plné dosažení obou účelů: proto věnování peněz pro vzdělání jeví se škodlivým s hlediska účelu zdraví a naopak, ježto užitek na zdraví, který by za tyto peníze se byl opatřil, nemůže se již dostaviti. Odpadnutí tohoto užitku je škodou. Arci škodou je řečené věnování peněz pro vzdělání nejen s hlediska účelu zdraví, nýbrž i s hlediska postulátu, který nazývám kritickým (postulát D mého schematu hospodářské fase) a který je oběma jmenovaným účelům, totiž účelu zdraví a vzdělání nadřazen. Tento nadřazený postulát je zhusta pouhou logickou konstrukcí, které nepřisluší žádné zvláštní pojmenování, tedy postulát, který rozsahově v sobě zahrnuje oba podřazené jmenované účely (jako pojem kaloskagathos, krásný a dokonalý, starých Řeků, který má býti představou dokonalosti) a který tedy je součtem obou (podřazených) prostředků. V takovém případě bývá nadřazený účel pojmenován dle prostředků. V našem případě nadřazený účel by se nazýval účel člověka vzdělaného a zdravého.

Opakujeme tedy ještě jednou: Výdej peněz na vzdělání, tedy použití prostředku pro jeden účel, bude nejen škodou na účelu zdraví, nýbrž i na účelu nadřazeném (kritickém D: člověka zdravého a vzdělaného), neboť s hlediska tohoto účelu jeví se každé poškození podřazených účelů, jež náležejí do vlastního jeho rozsahu, škodlivým, neboť podřazené účely jsou vlastně prostředky, tedy užitečnými zjevy a potlačení užitku, jak bylo ukázáno, je škodou. Chci-li vystoupiti pěšky na nějakou horu, k čemuž mi slouží nohy jako prostředek, prohlásím zlomení nohy jako škodli-

vé pro vytčený účel, ač přece, zřejmě, řečená zlomenina neod-
dálila účelu, který před nastoupením cesty se nepočal přibližo-
vati, nýbrž pouze možné přiblížení jeho zmařila. Neběží o škodu
na dosaženém, nýbrž na chtěném. Přejde přece na formulaci
účelu. Bylo-li by mým účelem udržeti si nabyté statky, bylo by
škodou každé pozbytí toho, co mám, je-li však účelem nabytí
statků, pak je zřejmě škodou na tomto účelu vše, co mohlo býti
nabyto, ale nebylo. Není-liž stejnou škodou pro určitý orgán, na
př. pro srdce, zda je poškodím určitou škodlivou injekcí, nebo
odnětím příslušné výživy, tedy pozitivní škodou nebo odnětím
užitku? Což nemluvíme o poškození stroje nejen tehdy, když
jeho součástky jsou ničeny, nýbrž i tehdy, když mu nevěnuji po-
třebnou péči?

Je překvapující, že onen názor, který hlásá, že ušlý užitek
není škodou, přehlíží, že přiznává vlastně charakter škody ne
gaci účelu a upírá jej negaci užitku, ač sám škodu
přímo definuje jako opak (negaci) užitku a tedy si vlastně
již ex definitione odporuje. Ostatně nedefinuje tento
názor hodnotu jako stupeň užitečnosti, při čemž interpretuje ne-
dostavení se škody také jako užitek? Totožnost povahy ušlého
užitku a pozitivní škody lze krátce ostatně též takto dovoditi:
Pojem užitku implikuje chtění, ježto je výsledkem použití
(jež právě chtění implikuje) užitečnosti. Ušlý užitek je však
ztracným užitkem, ježto na př. též o ušlé příležitosti pro
vykonání něčeho říkáme: ztracená příležitost. Je to totiž znemož-
nění užitku, který by byl býval možný. Je to pozbytí či ztráta
možnosti užitku. Ztráta na užitku je však ztrátou na
chtěném účelu a ztráta na chtěném účelu je ško-
dou. Vždyť i v obecné mluvě říkáme, na př. chceme-li navštívit
určitý divadelní kus a znemožní-li se nám to: „Škoda, byli bychom
rádi šli;“ ač přece nesporně běží zde o ušlý užitek na účelu
„návštěvy divadla“ a nikoli o pozitivní škodu ve vlastním
smyslu.

Důležitý důsledek dvoji funkce škody (škodlivosti), o níž
bylo mluveno, totiž jako negace účelu a negace užitku
je ten, že kdežto užitek (užitečnost) je vzhledem k účelu
vždy v poměru subordinovaném, může škoda vzhledem k účelu
býti též v poměru koordinovaném, t. j. dva účely sobě
koordinované mohou sobě být navzájem škodlivy, na př. hospo-

dářská kolise postulátů. Důsledek ten je velmi důležitý.

Tato obojetná povaha užitku na jedné a škody na druhé straně (a rozumí se, že mutatis mutandis platí obdobně vše také pro užitečnost a škodlivost) zdánlivě je pramenem nejasnosti a nepřesnosti. Ve skutečnosti se však tato obojetnost objeví ihned v jiném světle, uvědomíme-li si, že užitek a škoda přímo srovnatelný nejsou. Jako nemůžeme přímo srovnati tvrdost a měkkost, chladnost a teplotu, o nic snáze také nelze tak učiniti ohledně užitečnosti a škodlivosti, nikoli proto, že by běželo o různé kvality, nýbrž proto, že běží o divergentní směry negace a kladu, jež jsou matematicky odčitatelné, ale logicky srovnatelné jen nepřímou. Důkaz o přímé inkommensurabilitě škody a užitku lze podati, leč vybíhá z rámce našeho pojednání. Postačí poukázati na názorný poznatek, že výška hory a hloubka propasti jsou přímo nesrovnatelné, ač číselně obě kvanta jsou jistě odčitatelná. Avšak právě tato přímá nesrovnatelnost užitku a škody je důvodem, proč dvojí smysl užitku (užitku v užším smyslu a nedostavivší se škody, úspory škody) a škody (totiž škody v užším slova smyslu a nedostavivšího se aneb ušlého užitku) se nám pojednou objeví jako obzvláště výhodný. Neboť je možno srovnati velmi dobře užitek se škodou, jež se nedostavila, a škodu s užtkem, jež nenadešel, ač se dostaviti mohl. Neboť pak srovnáváme vlastně užitek s užtkem a škodu se škodou. A právě tato zde vytčená možnost otevírá nám veliké výhody pro usnadnění srovnatelnosti postulátů vůbec. Neboť jen tak lze škodu a užitek, jež o sobě srovnatelný nejsou, prostřednictvím malé okliky převést na srovnatelné veličiny. Nastane-li pak nutnost srovnati užitečnost se škodlivostí, nebo užitek se škodou, převedou se obě zdánlivě nesourodé nebo alespoň nesrovnatelné kvality na jednu jedinou kvalitu o různé kvantitě, buď že převedu škodu, jež se má srovnati s užtkem, na užitek, nebo obráceně užitek na škodu. To se děje jednoduše tím způsobem, že mám-li na př. srovnat užitek, jež mi vzejde z koupě klobouku se škodou, již utrpím, vzdám-li se koupě obuvi, že srovnávám užitek klobouku s užtkem, jehož bych nabyl z koupě obuvi. Chci-li pak převést obě veličiny na škodu, srovnávám škodu, již utrpím, nezískám-li klobouku, se škodou, již bych utrpěl, nezískal-li bych obuvi. Je vidno, že oboje eventuálně jsou schůdné. Opakuji však znova, že se vždy bude dopo-

ručovati spíše převáděti na formulaci negativní, ježto nedostavivší se neb ušlý užitek lze bezzávadně a bez násilí označiti jako škodu, kterou lze porovnat s jinou škodou. kdežto nedostavivší se škodu nelze bez určitého znásilnění řeči pojmenovati užítkem, pročež, jak uvedeno, řeč si vytvořila termín úspory škody, kterážto úspora je sice užítkem, avšak srovnávati ji s jiným užítkem bude narážeti proto na potíže, ježto vždy srovnáváme kvalitně identické zjevy, identicky též označené, tedy na př. užitek s užítkem, škodu se škodou, což v daném případě není, ježto zde by bylo nutno srovnati užitek s úsporou škody a hlavně proto, že je těžko označiti všechny nehody, jež by nás mohly stihnout, ale nestihnou, jako užitek.

To, co bylo řečeno o převedení užitku na škodu a obráceně, lze ostatně též velmi dobře matematicky vyjádřiti. Ježto totiž běží pouze o rozdíl kladu a záporu, lze užitek převést na škodu tím, že předložíme před zápor (škodu) ještě jednu negaci $a = -(-a)$ čili: užitek rovná se úspoře (negaci) škody: chceme-li škodu převést na užitek, pak předložíme před užitek negaci dle vzorce $-a = -(+a)$: škoda je potlačením (negací) užitku. (Positivní formulace bude se převáděti na negativní nesporně snadněji: díky termínu úspory.) Toto převádění, jak znovu zdůrazňuji, děje se proto, že logicky je přímo srovnatelné plus s plusem, minus s minusem, nikoli však plus s minusem, které je matematicky odčitatelné, nikoli však logicky přímo srovnatelné.

Zbývá ještě promluvit o jiné nesrovnatelnosti, která, byť byla známá co do své podstaty, jistě není známa plně co do svých důsledků. Dva užitky nebo i dvě škody nejsou srovnatelné, nenáleží-li téže úrovni teleologické, t. j. nejsou-li koordinovanými. To je poznatek pojmově evidentní. Neboť srovnatelnost značí kvalitní identitu při kvantitní různosti, implikuje tudíž možnost volby. Této možnosti však není tam, kde není koordinace, nýbrž kde je subordinace. Subordinace značí poměr mezi podmiňujícím a podmíněným, při čemž podřazeným je ono, nadřazeným toto. Podmíněné však nemůže býti kommesurabilní s podmiňujícím, ježto zde není pouhé kvantitní rozdílnosti a ježto volba, nutný to důsledek srovnatelnosti, je a priori vyloučená. Podmíněné může totiž teprve tehdy vzniknouti, před-

cházel-li mu podmiňující (byť i logicky a ne časově). Tudíž pod-
míněné (již pojmově) není neodvísle a tedy volně vo-
litelné. Proto nelze také členy racionální řady nikdy
považovati za zjevy identické kvalitně, pouze kvantitně rozdílné,
ať již běží o příčinu, — následek, důvod — důsledek nebo ratio-
rationatum při ratio essendi. Důsledky tohoto poznatku jsou ze-
jména pro náš rozbor, týkající se hodnoty — jak se v dalším
ukáže — významu obzvláště dalekosáhlého. Nelze na př. říci, že
kladivo je užitečnější než železo, z něhož bylo vyrobeno, ač je
zcela běžným vědeckým přesvědčením, že při tomto výroku
běží jen o kvantitní stupeň téže užitečnosti.

V tomto poznatku, jenž uvedenými vývody byl dotvrzen,
leží zcela přesvědčivý důkaz, že pojem „užitečnějšího“ a
„hodnotnějšího“ není totéž, že tedy hodnota nemůže
býti kvantitním stupněm užitečnosti, a dále, že t. zv. hospodářská
hodnota situační, jak ji v dalším budu označovati, není po-
stradatelným elementem hospodářské vědy,
nýbrž naopak velmi důležitým. Neboť o užitečnosti
bude lze mluvíti vždy jen s hlediska téže teleologické úrovně k ur-
čitému účelu, tedy pouze tam, kde běží o koordinované prostřed-
ky. Všude jinde budou se nám teleologické etapy na cestě k účelu
jeviti jako různě hodnotná stadia pro dosažení
účele.

K této otázce supraordinované srovnatelnosti budeme ještě
nuceni průběhem výkladu se vrátiti, nicméně mám již zde za
evidentní, že každý cítí, že neběží o srovnatelnost těchž
řádu, řeknu-li, že mouka žitná je méně užitečná pro výrobu
bílého pečiva než pšeničná nebo kukuřičná (tedy pro
případ koordinované srovnatelnosti) a řeknu-li, že mouka
je pro výrobu chleba užitečnější než obilí, kde očividně mohu
mysliti jen na srovnatelnost subordinovanou (ježto obilí
je prostředkem pro výrobu mouky, mouka prostředkem pro vý-
robu chleba). Také ve skutečnosti, jak se v dalším ukáže, ne-
srovnávám vlastně mouku a obilí co se týče užitečnosti pro účel
výroby chleba, nýbrž srovnávám-li vůbec, srovnávám prac-
nost výroby obilí s pracností výroby mouky, na
př. s hlediska subjektivního účelu „býti prostu námahy a práce“.
To však je něco zcela jiného. Neboť takto formulované
srovnávání je zase koordinované, tedy logicky při-

pustné, avšak vzhledem k jinému účelu, než před tím. Tam bylo účelem „výroba chleba“, zde je účelem „býti prostu námahy“. Ukazuje se znovu, že naše these, že podřazené s nadřazeným nelze srovnávat, zůstává v platnosti.

Ostatně ani to není pravda, že mouka je užitečnější pro výrobu chleba než obilí, a tedy že subordinované srovnávání výroby obilí a mouky vzhledem ku výrobě chleba ukazuje na poměr větší či menší užitečnosti, tedy na pouhý kvantitní rozdíl téže kvality. Neboť užitečnost, t. j. schopnost sloužiti účelu a vésti k němu je v obou případech identická; ba ani užitek, t. j. efekt použitím užitečnosti docílený není rozdílný. Neboť pojem užitku předpokládá plné využití užitečnosti; není-li tu plného využití, pak lze mluvit jen o částečném, avšak nikoli o menším užitku.

C. Pojmy hospodářské.

Podám zde pouze definice, v podrobnostech odkazuji na příslušné pojednání již citované.

1. Náklad a výnos. Tyto oba pojmy jsou osou celé naší národohospodářské konstrukce.

Náklad je škodou, jíž se vykupuje užitek (přímý), a to buď škodou přímou (přímo subordinovanou) — náklad přímý, anebo škodou nepřímou (nepřímo subordinovanou) — náklad nepřímý.

Výnos je užitekem, jenž se vykupuje škodou, a to buď přímou či nepřímou. (Bližší o těchto dvou souvztáhných pojmech jsem vyložil ve článku „Spoření... atd.“, Ročenka 1929.)

2. Spoření je stlačováním nákladu a tudíž, ježto náklad je pojem specificky hospodářský, je též pojmem specificky hospodářským.

3. Hospodářská hodnota, která je předmětem této studie. V drobnostech bude předmětem výkladu tento pojem v dalším. Zde budiž zatím řečeno, že rozeznávám hospodářskou hodnotu trojí, totiž: statickou neboli situační, směnnou a dynamickou. Subjektivní hospodářská hodnota není však zvláštní odrůdou hospodářské hodnoty, ježto spadá pod uvedenou hospo-

dářskou hodnotu statickou (situační), která, jak uvidíme, je pojmem formálně hospodářským, zahrnujíc jak větev subjektivistickou, tak i objektivistickou.

III. Dogmatický přehled učení o hospodářské hodnotě.

A. Etapa.

Povaha hodnoty hospodářské se obráží v očích prvních národohospodářů v dispoziční statky. Statků buď používáme, nebo je směňujeme. Proto se rozeznávala hodnota dvojí: hodnota užitná i směnná (value in use, value in exchange). K tomuto rozdělení položil základ již Aristoteles ve své Ethice. Od něho pak převzali rozdělení na hodnotu užitnou a směnnou angličtí národohospodáři a celé klasické období nár. hospodářství drželo se v hospodářské hodnotě tohoto dualismu. Tento aspekt zdál se nesporně správným a otázka hodnoty by byla bývala rázem rozřešena, kdyby nebyl býval vznikl rozpor, který bych označil přímo jako *contradictio in adiecto*, neboť v hodnotě, jež se jevila jako výsledek hodnocení, jako výsledek hodnotné úvahy, se spatřoval důvod pro určitý postoj vážnosti k hodnocenému objektu, pro určitou váhu, určitou důležitost, pro určitý význam hodnoceného objektu. Mluví-li se o užitné hodnotě, předpokládalo se, že určitý význam, určitá váha přísluší objektu pro jeho schopnost sloužiti našemu užívání, jako hodnota směnná příslušela objektu pro jeho schopnost býti vyměněna za jiný. Avšak navzdory tomuto předpokladu se ukazovalo, že míra schopnosti sloužiti našemu užívání (užitečnost) je v diametrálním rozporu s významem či váhou, která objektu zpravidla přináleží, tedy že užitečnost není tak hodnotnou, jak by důležitost používání tomu nasvědčovala, a s druhé strany že veliká hodnota není důsledkem veliké užitečnosti, jak by se dle váhy a důležitosti, kterou objektu přikládáme, vlastně musilo předpokládati. Hodnota a užitečnost, které dle předpokladu měly se pohybovati souběžně, se náhle rozbíhaly. Zlato neb drahokamy, ač užitečnosti poměrně neveliké, měly hodnotu nesmírnou, železo, ač daleko užitečnější pro nejrůznější druhy používání, musilo se spokojiti hodnotou v poměru velmi skromnou,

vzduch a voda, ač nejužitečnější, jevíly se bezhodnotnými. Hledalo se vysvětlení.

B. Etapa.

Vysvětlení se hledalo v pracnosti získávání či dobývání hodnoceného zjevu. Uvažovalo se asi takto: Není-li důvodem našeho odlišného postoje k různým objektům jejich užitečnost, jejich schopnost sloužiti užívání, bude nutno důvod ten hledati v nějaké okolnosti, jež vede ku vzácnosti statků. Vzácnost jako spoluurčující činitel hodnoty byla — alespoň pro směnnou hodnotu — již v klasické teorii zapustila kořeny. Po té stránce se již před Marxem uvažovalo o práci jako hodnototvorné složce. Marx postoupil však dále proto, že v práci hledal nejen důvod pro jistou vzácnost statků a tím nepřímo při stejné užitečnosti pro vyšší hodnotu, nýbrž zejména též pro jejich srovnatelnost, neboť vycífoval, že tam, kde se srovnává, musí též býti nějaký společný násobek srovnatelnosti. Hledal je v objektivně dané pracnosti výroby a v pracnosti získávání statků. Výsledek neuspokojil z mnoha důvodů; tak na př.: zůstalo bez vysvětlení, proč velmi pracná výroba bez užitečnosti nestává se přece hodnotnou. Proč části určitého celku stejně pracně vyrobeného nejsou stejně hodnotny, na př. kůže, maso, tuk u vypěstovaného dobytka atd.

C. Etapa.

Neúspěch, který vykazovalo objektivní vysvětlení rozporů mezi užitečností a hodnotou, vedl k tomu, že subjektivistická škola rakouská se pokusila na svůj způsob, zvaný subjektivní, vylíčené rozpory překlenouti.

Měla při tom pozoruhodné úspěchy. Svým učením o hraničním užítku nejen obohatila celou národohospodářskou teorii o zcela nové aspekty, ale zejména vysvětlila logicky přesvědčivou formou, proč vzácnost při téměř užítku zvyšuje subjektivní hodnotu celé zásoby, a hojnost za týchž podmínek řečenou hodnotu snižuje, případně až ku bezhodnotnosti. Rakouská škola však upadla v chyby přílišným generalisováním svých pouček, tím, že se pokoušela hraničním užítkem vysvětliti i směnu, tím, že škodu ze ztráty statkové omezila jen na neukojené potřeby a vyloučila pracovní hodnototvornou složku ze svých úvah a jen dodatečně a zcela úzce

ji pak ve svých úvahách též strpěla a konečně zejména, že vycházela o d d a n é z á s o b y s t a t k ů, t. j. statků, jež hodnotící subjekt „má v zásobě“, při čemž pojem „míti“ i pojem „zásoby“, jak jsem svého času dokázal, se ukázaly pojmy úplně labilními, nota bene vzatými bezdůvodně jako „dané předpoklady“, což musilo vésti k důsledku, že statické hodnocení nebylo rakouskou školou poznáno jako h o d n o c e n í s i t u a č n í, pro něž je irelevantní, zda již běží o faktické držení, či právní titul držby, a proto bylo n e m í s t n ě a p l i k o v á n o i n a p o s u n y, které chtělo, ale nemohlo vysvětliti, místo aby správně bylo bývalo aplikováno na objekt ve statické situaci, jejíž význam z případu ztráty neboli odpadu situace se mohl státi teprve patrný. Ztráta z dané situace a „ztráta“ při směně se považovaly za stejné posuny, ač ona ztráta měla býti vysvětlením, tato teprve vysvětlena, ač ona byla skutečnou ztrátou, tato jednak vzdáním se obětího objektu, jednak získáním objektu při směně nabytého.

D. Etapa.

Nebudíž mi vykládáno jako neskromnost, jestliže tuto etapu vyhrazuji svému hodnotnému učení. Děje se tak z d o b r ý c h d ů v o d ů. Pokusy, které se děly zahrnutí moje učení pod učení rakouské školy, musím odmítnouti, ač nepopírám, že jsem od jejího učení původně vyšel. Nebudu však za tím účelem, abych zdůraznil odlišnost a novost svoji konstrukce, v podrobnostech ji přirovnávati ke konstrukci rakouské školy a odkazuji v té příčině na svoje příslušné práce¹⁾. Zde se omezím na vytčení hlavních bodů odlišnosti, které dovolí tomu, kdo se problémem tím jen poněkud zabýval, posouditi důvodnost mého tvrzení.

¹⁾ Kritika hlediska Böhm-Bawerkova na strast práce v subjektivním hodnocení (Sborník věd právních a státních, roč. XVII., 1916).

Neplodnost hodnotné teorie rakouské školy pro vysvětlení směny (Sborník věd právních a státních, roč. XIX., 1919).

Hodnotná teorie jako složka cenotvorná (Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně, 1922).

Noetické základy vrchních pojmů hospodářské vědy (Památník vysoké školy technické v Brně, 1924).

Relativní užitek a subjektivní hodnocení (Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně, 1924).

O jednotnou konstrukci finanční vědy. Brno, 1929 (str. 9—17).

1. Rakouská škola vybudovala svoji definici hodnoty na potřebě. Později teprve, v nejužším měřítku, výjimečně, a neorganicky — ježto k tomu nedošla z vlastního přemýšlení, nýbrž pod tlakem jiných učení — připustila i práci za hodnototvorného činitele. Jak nedokonale se to stalo, dokázal jsem v článku z r. 1916. Naproti tomu zavedl jsem složku práce jako rovnocenný, hodnototvorný prvek do hodnotné úvahy.

2. Rozdíl nebyl jen v tom, že učení rakouské školy bylo daleko užší než moje, nýbrž hodnota rakouské školy byla teleologická a moje již tehdy hospodářská, ježto přihlížela ke kolisi dvou postulátů, a k nákladu, jak v dalším bude vyloženo.

3. Rakouská škola byla nepochybně subjektivistická, ale ona nebyla subjektivistickou konstrukcí, poněvadž si nevytvořila pojmu, které by se byly mohly sbíhati do jediného ohníska, poněvadž srovnatelnost subjektivních složek nebyla právě provedena. Teprve touto důsledně provedenou srovnatelností, která v této formě byla provedena mnou po prvé, byla subjektivistická konstrukce v logickém smyslu uskutečněna. Ač jsem používal termínů, které se dnes prohlašují za psychologické (t. j. pojem strasti), byla moje konstrukce konstrukcí logickou, byť jsem si toho nebyl hned původně plně vědom. Ba, již v době, kdy se logismu v subjektivistické konstrukci ještě nepoužívalo, definoval jsem také strast jako pojem, jehož obsah odporuje obsahu pojmu chtění, na rozdíl od mínění tehdy běžných; z tohoto rozboru plynula apriorní a apodiktická jistota výsledků, k nimž jsem došel pro subjekt, což je zřejmě počinem logistickým.

4. Nauka rakouské školy o hodnotě vycházela z předpokladu, že hospodářící člověk „má“ určitou zásobu statků; o tomto „má“ jsem prokázal, že to je pojem naprosto labilní, že vlastně situace, kdy člověk „má“ ve smyslu rakouské školy, nikdy nenastane. Poněvadž rakouská škola se domnívala, že hodnotu lze vyložit jen pro situaci právě vylíčenou, o které nota bene bylo dokázáno, že vlastně je prakticky neuskutečnitelná, přehlédla resp. nepostřehla — a právě tento postřeh mám za velmi důležitý svůj poznatek — že hospodářská hodnota je v protivě k užitečnosti zjistitelná jen pro určité situace, že je tedy hodnotou situační. (O dynamické

a směnné hodnotě hospodářské zatím nemluvíme.) Jestliže však takto formálně se vymezí působiště, kde hospodářská hodnota se může uplatnit, pak nezáleží vůbec na tom, zda hodnocený objekt mináleží či nikoli, zda jej máme fakticky, či nikoli a t. d., neboť hospodářská hodnota se dá pak zjistiti pro každou situaci statickou (v protivě k ději a pohybu). Tato situace statická se ukáže v dalším výkladu národohospodářsky jako velmi relevantní a nevystižitelná žádným jiným pojmem ať teleologickým jako užitečností či jiným. Proto rakouská škola hodnotila pouze statky, jež hodnotící subjekt „má“, pro případ ztráty, kdežto hodnota moje se týká zjevů v jakékoli situaci statické. Výsledkem hodnocení subjektu hodnotícího dle rakouské školy byl postulát udržeti, co subjekt má; podle mne: udržeti hodnocený zjev v dané situaci, ať je to situace, v níž hodnotící subjekt dotýčný objekt právnický či fakticky „má“ či „nemá“.

Konečně předpoklad rakouské školy, že hodnotící subjekt má danou zásobu statků, dovolil na jedné straně vyloučit složku pracovní z úvah hodnotných, na druhé straně nutil k fikci nerozmnožitelné zásoby, ač, jak jsem tehdy r. 1916 prokázal, zásoba statků a tudíž i hraniční užitek závisí na jedné straně na nejvyšší nekryté potřebě, na druhé straně na obtíži spojené s rozmnožením zásoby o další exempláře statkové, což zásobě statkové vtiskuje pečeť relativní, nikoli absolutní nerozmnožitelnosti.

5. Poněvadž rakouská škola nepostihla, že běží o hodnotu, jejíž *raison d'être* a uplatnění je pouze v určité situaci, pokoušela se přenéstí uplatnění hodnoty též na hospodářské dění, na dynamický hospodářský proces, na směnu. Prokázal jsem — a v tomto směru jsem byl opět první — že směnu hodnotou situační vyložití nelze. (Pojednání uvedené pod čárou na str. 165. na druhém místě.)

V téže práci jsem ukázal, že kdyby byla rakouská škola vystihla, že hodnocení se může týkati jen dané pevné situace, byla by musila nekoupený objekt hodnotiti jakožto v situaci: „nekoupený objekt“, a nebyla by mohla prováděti s takovým objektem psychické přemety a hodnotiti jej jakožto statek, „ježjž jsem koupil a tedy mám a ježjž jsem znovu ztratil“.

Tyto psychické přemety se projevují jako logické, ježto pak běží o jiné pojmy.

Prokázal jsem dále, což se přede mnou nestalo, jako důsledek téhož přehlédnutí, že peněžním statkem, který při směně jako cenu dávám, nedávám jeho hodnotu, jež je dána potřebou nejméně důležitou zásobou peněz ještě krytou, jak rakouská škola učila, nýbrž že podstupuji oběť, jež je dána nejvyšší potřebou zásobou peněz již nekrytou, ježto ona je výrazem náhradného použití peněz, potřebou totiž, kterou bych kryl, kdybych zamýšlené koupě neuskutečnil.

Myslím, že důvodů bylo podáno dosti, abych své hodnotné učení směl považovati za odlišné od nauk rakouské školy, a nikoli za jich derivát, a že důvodů je dosti, abych svoje poučky směl považovati za vývojovou etapu v naukách o hodnotě, jež následovala po učení o „hraničním užitku“.

E. Etapa.

Hospodářskou hodnotu jsem definoval jako význam, který statku přiřkládám pro jeho schopnost, uspořiti mi minimální strast, která by mi vznikla, kdyby statek odpadl. Definoval jsem tedy hodnotu (zkráceně) úsporou strasti pro případ odpadu. Poněvadž však, je-li bezestrastnost účelem, musila i užitečnost býti vzhledem k tomuto účeli definována jako schopnost sloužiti bezestrastnosti, což je totéž jako schopnost uspořovati strast, musil konečně též užitek jako efekt užitečnosti býti definován jakožto úspora strasti. Odtud je pochopitelné, ježto obě definice se liší zcela nepatrně, že vzniklo domnění, že by bylo lze definovati hodnotu též užitečností. Byl-li však stupeň užitečnosti hodnotou, pak byl jen krok k dalšímu prohlášení, že vlastně hodnota, tak, jak jsem jí učil, je vůbec pro národohospodářskou teorii postradatelnou, tím spíše, když, jak řečeno, jsem prokázal, že směna hospodářskou hodnotou vysvětlena býti nemůže. Nebylo sice výslovně řečeno, že běží o subjektivní hodnotu mé formulace, ale bylo to řečeno o hodnotě rakouské školy a pod ní vyrozumívána, ač neprávem, i hodnota moje. Tento náhled se celkem kryl s projevy, které v té příčině již před tím

učinil Liefmann, který celé učení o hraničním užítku zavrhoval, považoval za zbytečné, ba celé učení o hodnotě prohlašoval za nešťastné.

Toto nové teoretické učení nesvládlo sice celou teorii, ale přece doznalo alespoň na tolik rozšíření, že bylo nutno při dogmatickém vývoji učení o hodnotě vyhradit mu patřičné místo.

V krátkosti se dá shrnouti toto učení asi takto: Hospodářská hodnota je dána stupněm užitečnosti, ta je buď subjektivní neb objektivní. Velikost objektivní užitečnosti zakládá t. zv. hodnotu užitnou, tedy objektivní, velikost subjektivní užitečnosti subjektivní hodnotu hospodářskou. Nebudu blíže mylnost těchto thesů dovozovati, ježto jich neudržitelnost se prokáže automaticky z výkladu hodnoty mé konstrukce.

IV. Hodnota hospodářská a její povaha.

A. Rozdělení pojmů hodnoty.

Především musím zdůrazniti, že uznávám jako hodnotu hospodářskou hodnotu statickou (situační), směnnou a dynamickou, nikoli však užitnou.

Rozměry této úvahy nepřipouštějí, abychom zevrubně pojednali také o hodnotě hospodářské, směnné a dynamické. Zmiňujeme se zde o obou jen k vůli úplnosti a stačí zde poznamenati, že za **směnnou hodnotu** považuji míru schopnosti **hrubého výnosu**, připadající na jednotku nákladovou a nikoli snad míru nějaké technické vlastnosti; za **dynamickou hodnotu** míru schopnosti **čistého výnosu**, připadající na jednotku nákladovou. V obou případech připisujeme hodnotu vlastně jen nákladovému objektu neb zjevu. Tuto hodnotu vyjadřujeme v jednotce hodnoceného objektu (t. j. v jednotce nákladu), ježto je třeba hodnocený objekt také blíže určití po kvantitní stránce. V podstatě není velikého rozdílu mezi tím, hodnotíme-li změnu a děj, anebo objekt, jehož působností změnu přičítáme, neboť objekt je podmínkou a děj je podmíněným, tedy celé součení nutně spjato dohromady a objekt hodnotíme vždy jen na tolik, pokud jej považujeme za zjev pod-

miňující. Ostatek učiním hodnotu směnnou a dynamickou před mětem samostatného pojednání.

Za to nemluvím vůbec o hodnotě jednotky nákladové, chci-li si uvědomiti škodlivost nepřímého nákladu, jež podstupuji při hospodářském aktu a za tím účelem si zjišťuji výši nákladu přímého. Na př. nelze vůbec mluvit o nějaké hodnotě peněžní jednotky, kterou při směně obětují (nákladu nepřímého), hledám-li nejdůležitější potřebu danou zásobou peněz již nekrytou (náklad přímý) a proto není hodnotou oné peněžní jednotky, kterou při směně obětují, užitečnost statku kryjícího potřebu nejdůležitější, která danou zásobou peněz již není kryta, ač je nepopíratelné, že vzdání se užitečnosti dotyčného statku je výrazem mojí skutečné oběti při dotyčné směně, výrazem mého přímého nákladu. **Avšak převedení nepřímého nákladu na přímý není hodnocením.** Po tomto daném vysvětlení můžeme přistoupiti ku vlastnímu předmětu našeho pojednání, totiž ku rozboru hodnoty situační.

Hodnota situační, jak se ještě ukáže, je význam, který přiřkládáme určitému objektu vzhledem k určitému účelu, a který vyplývá z určité situace, ve které se objekt nalézá. Situace ta není však významná proto, že by byla schopna dosažení účele přibližovatí, nýbrž proto, že změna v ní nastalá by dosažení účele oddalovala. (Ideologie, která prohlašuje, že ušlý [nedostavivší se] užitek není škodou, zapomněla zde zřejmě, že nedostavivší se škodu zde nazývá užitekem, ježto hodnou situační, která nepřináší pozitivního užitku, nýbrž ztělesňuje úspory škody [vždyť přece jen pro případ škodlivé změny je konstruována], definuje stupněm užitečnosti.) Význam, který tu ohodnocujeme a měříme, nepřísluší tedy vlastně výlučně onomu zjevu pro jeho vlastnosti, jako tomu je u užitečnosti, ač užitečnost je nutným předpokladem, nýbrž zvláštním okolností, ve kterých se zjev ten právě nalézá, okolností, které nazývám situací a jež představují určitý statický bod neboli etapu na cestě, po které zjev prochází k finálnímu dosažení účelu, tedy na cestě, vedoucí k docílení chtěného. Hodnocením pak se měří dosah nikoli pohybu účelu příznivého, nýbrž posunu nepříznivého, který má za následek odpad zjevu z dotyčné situace. Situační hodnota není

ani výlučným hodnocením situace, pokud se týče, nepříznivé změny bez ohledu na objekt, ani hodnocením objektu bez ohledu na situaci, nýbrž je to hodnocení objektu v určité situaci. Chybují i ti, kteří přezírají při hodnocení situaci (rakouská škola), i ti, kteří přezírají při tom objekt a připisují hodnotu pouze situaci, resp. negativní význam nepříznivé změně. Neboť hodnocený objekt musí býti, má-li tu býti hodnota, užitečným, kterážto užitečnost není odvislá od situace; bez dané situace byla by tu pak jen užitečnost bez hodnotnosti. Odpadnutí z dané situace nemusí býti identická se ztrátou, jak se domnívala rakouská škola. Se ztrátou totiž, ve smyslu zničení objektu, nebo jeho definitivního odeizení atd.; stačí taková změna situace, která znemožňuje zamýšlené použití prostředku a docílení chtěného užítku, který předtím by byl býval možný (na př. stačí, aby objekt, který jsem chtěl koupiti, byl zeizen jinému). Naproti tomu to, co se nazývalo hodnotou užitnou, není žádnou hodnotou hospodářskou, nýbrž prostě mírou užitečnosti. Ježto pak je rozeznávati užitečnost subjektivní a užitečnost objektivní, lze také mluvit i o jich kvantu a chce-li někdo kvantur užitečnosti nazývati hodnotou — ač to jistě není hodnota v tom smyslu, jak byla hledána klasickou hospodářskou školou a po ní celou vědou hospodářskou až po naše dny — pak nevidím překážky, proč by nebylo lze mluvit o užitné hodnotě subjektivní a objektivní. Tyto pojmy jsou však všeobecně teleologicky formální, a proto užitnou hodnotu, chceme-li ji vůbec zváti hodnotou, musíme označovati jak hodnotu teleologicky formální, jako hodnotu teleologickou. Pro svoji osobu musím arci podotknouti, že považuji za zbytečné mluvit o teleologické hodnotě nebo užitné hodnotě, o které se plným právem mluvilo v klasickém národním hospodářství, neboť se mysliło vlastně na situační hodnotu, jak o ní bude řeč. Stačí mluvit o míře užitečnosti. Což mluvíváme o hodnotě každé kvality? Na př. teplosti, chladnosti? Nikoli, mluvíme o její velikosti. Proto i zde, kde kvalita tu je známá, stačí mluvit o míře užitečnosti. Při užitné hodnotě klasické školy kvalita známá nebyla, jen původně omylem se mělo za to, že to je užitečnost v obvyklém smyslu. Protože se tu ale jevíly rozpory mezi mírou užitečnosti a hodnotou, proto byla zkonstruována zvláštní kvalita, „hodnot-

nost“, odlišná od užitečnosti. O jakou vlastnost běží při situační hodnotě, ukáže se průběhem následujícího rozboru. Bylo dějinným omylem, že subjektivní užitečnost a subjektivní hodnotnost statická (situační) byly stmelovány v jeden pojem, který, jak se ukáže, musil roditi pouze rozpory, poněvadž byl na rozpor e c h z a l o ž e n. Tato užitná hodnota je totiž spjata pouze s užitečností a není naprosto odvislou od vzácností statků. Nemohu proto říci, že železo má velikou užitečnost, ale malou užitnou hodnotu a rozuměti tím hospodářskou hodnotu, poněvadž tím eo ipso do pojmu vkládám rozpory, jež nikdy nelze překlenouti, rozumím-li totiž pod hospodářskou hodnotou usměrňovač, který má určovati způsob mého postoje k určitému statku a odměřovati stupeň mé vážnosti k němu a stupeň mé péče o něj. Teleologická užitná hodnota nebyla a nebude nikdy moci býti něčím jiným, než právě kvantem subjektivní či objektivní užitečnosti. S hospodářstvím jakožto užším oborem teleologie tato hodnota nemá ničeho společného.

B. Společná úvaha pro všechny druhy hospodářské hodnoty.

Má-li se o nějakém pojmu prohlásiti, že náleží do soustavy jejího myšlení, jako to chceme učiniti ohledně hodnoty, pak je nezbytno, aby pojem ten byl vybaven charakteristickými znaky dotyčné vědy. Soustava myšlení ve vědě, jež se spravuje logickou racionalitou, je tak vzájemně spjata, že není možno, aby nějaký pojem vnikl do její soustavy, který by nebylo lze uvéstí ve vzájemnou souvislost a vztah k ostatním. Osou hospodářské vědy jsem učinil pojem nákladu a výnosu. Nezbyvá, má-li hodnota býti prohlášena za pojem hospodářský, než aby se dala vyjádřiti v pojmu nákladu a výnosu. To arci předpokládá, že podmínky nákladu a výnosu, totiž dvojice kolidujících postulátů, musí nezbytně býti podkladem hodnotné úvahy. To samozřejmě při užité hodnotě není a proto popírám její hospodářský charakter. Je tu užitečnost v různé kvantitě, nic více.

Z povahy hospodářské, jak byla vylíčena, vyplývá, že hospodářská hodnota bude možna toliko pro určité situace, nebo určité změny, tedy pro rozmanité kon-

stela e e, kdy hospodář má řešiti hospodářskou kolisi, třebaš to byla i kolise škod, a uvědomuje si význam určitého zjevu pro splnění kritického postulátu (D) anebo alespoň pro dosažení maxima docílitelného užitku na tomto účelu, na př. pro případ, že tento kritický postulát, který je splněn, by se stal vlivem změněné situace pojednou nesplněným. Nemůže býti trvalé hodnoty, provázející objekt za všech okolností, konstelací, změn, jako tomu je u užitečnosti.

Tato vyličená povaha hospodářské hodnoty musí býti pro ni známkem podstatným, zato otázka subjektivnosti neb objektivnosti je dle mého učení úplně irelevantní, ježto pojem nákladu, výnosu, kolise postulátu jsou u mne hospodářsky formální, takže to či ono zařazení (subjektivní či objektivní) neusměřňuje nijak vplutí pojmu do hospodářského či teleologického přístavu.

C. Hodnota statická neboli (situační) jakožto hospodářská.

1. Úvod. Hospodářsky formální povaha hodnoty statické (situační).

Z dogmatického přehledu, jež jsem podal, je patrné, že hodnota, kterou označuji jako statickou (situační), byla vždy chápána jako subjektivní. Po té stránce jsem nečinil žádné výjimky, následovav svoje předchůdce, ježto, dokud jsem si nevytvořil hospodářsky formálního pojmu nákladu a výnosu, nemohla se mi otázka formálního pojmu hodnoty situační ani naskytnouti. Je-li však pravda, co ihned v dalším prokážu, že existuje stejně jako subjektivní i objektivní hodnota statická (situační), pak z toho plyne, že pokus vysvětliti klasický protiklad: „železo je užitečné, ale málo hodnotné, zlato méně užitečné, ale hodnotnější“, protikladem subjektivní užité a objektivní užité hodnoty, musil nutně selhati, neboť protikladem subjektivní užité hodnoty je užité hodnota objektivní, arci teleologická, jak shora dovozeno, protikladem subjektivní statické (situační) hodnoty je statická (situační)²⁾ hod-

²⁾ Abych nemusel opakovati stále obě označení: statická neboli situační hodnota, budu v dalším mluvit o statické hodnotě jakožto „o hodnotě situační“.

nota objektivní. Z nízké teleologické užitečnosti (užitné hodnoty) zlata neplyne však ničeho pro zvýšenou jeho situační (hospodářskou) hodnotu, z vysoké teleologické užitečnosti (užitné hodnoty) železa neplyne ničeho pro jeho nízkou situační (hospodářskou) hodnotu.

Ukáží napřed na příkladě, že situační hodnotu objektivní lze de facto též konstruovati a potom vysvětlím klasickou kontradikci, o níž je stále řeč, podle této své konstrukce. Situační objektivní hodnota krásných květin s hlediska účelu krásné zahrady je dána úsporou oné volené, minimální škody na vzhledu krásné zahrady, která by vznikla odpadem (zahynutím, zničením atd.) řečených krásných květin. Škoda ta bude dána buď chyběním řečených květin pro ozdobu zahrady, anebo dají-li se květiny nahraditi, t. j. obnoviti nebo zachrániti zvýšeným jich dodatečným zaléváním na úkor na př. ovocných stromů, tedy bude dána škoda sníženou úrodou na ovoce v důsledku horšího zalévání. Zvolí se přirozeně škoda menší, avšak nikoli škoda subjektivní, nýbrž škoda objektivní na vyličeném účelu. Čili všeobecně lze říci, že situační hodnota je význam, který určitému zjevu přiřkládáme pro míru jeho schopnosti uspořiti onu minimální škodu, která by byla zvolena a utrpěna na daném účelu, pro případ, že by hodnocený zjev z dané situace odpadl. Tato definice je tak formální, že ji lze aplikovati na účely subjektivní i objektivní.

Béreme-li ideál lidstva jako daný účel, jeho potřeby jako seřazené v určité pořadí, pak sice obdržíme užitečnost a užitnou hodnotu teleologickou obdobnou hodnotě užitné subjektivní, ale stále ještě ne vysvětlení, proč zlato je hodnotnější než železo, ač méně užitečné. Teprve, představíme-li si určitou danou konstelaci, na př. vzácnost, nebo malou nahraditelnost a z toho plynoucí objektivní situační hodnotu danou alternativně důležitostí nejnižších krytých objektivních potřeb stávající zásobou zlata, a tudíž důležitostí relativně nejnižší kryté potřeby, pokud se týče, vysokým objektivním společenským nákladem spojeným s opatřením náhrady za případný odpad dílčího určitého kvanta, pak si vysvětlíme vyšší hodnotu méně užitečného zlata, tím však jsme již došli k objektivní situační hodnotě zlata. Námitku, že zde zatím akceptuji danou zásobu zlata,

proti které bojují u rakouské školy (viz dotyčené stati o vzácnosti a pseudovzácnosti statků atd. v článku z roku 1916) zodpovídám tím, že běží zde nikoli o úvahu subjektů obmyšlejících nějaké jednání, nýbrž subjektů statických, hledajících v dané statické situaci vysvětlení určitého zdánlivě paradoxního zjevu, jehož vysvětlení dosavadními metodami selhávalo. Neboť, vysvětlovali-li se diskrepance mezi užitečností a hodnotou užitečností objektivní, pak se docházelo ku objektivnímu pořadí užitečností, jež se třeba rozcházelo s obvyklým pořadím subjektivním, ale nikterak se nevysvětlovalo, jak se dochází ku nesouběžnému pohybu užitečností a hodnoty: chtělo-li se vysvětlovati hodnotou, pak se to dělo hodnotou subjektivní, což nemohlo míti objektivní explikativní moci.

2. Hospodářská povaha situační hodnoty.

Tvrдили-li bychom, že se po předcházejícím výkladu stalo nepochybným, že situační hodnota má hospodářsky formální ráz, takže není ji nutno omezovati na subjektivní účely hospodářské, pak bychom se dopustili do jisté míry petitionis principii, neboť dosud byl dokázán sice formální (tedy nikoli výlučně subjektivní ráz) situační hodnoty, ale nebyl ještě spolehlivě prokázán hospodářský ráz a charakter situační hodnoty.

Bylo již řečeno, že hospodářský charakter situační hodnoty musí záležeti v možnosti, aby se dala vyjádřiti v pojmu nákladu a výnosu a to zase, že předpokládá dvojici kolidujících postulátů. Chci-li dosíci nějakého účelu, nemám, nehledím-li k možnosti volby mezi různými objekty, tedy mezi různými úkojnými prostředky, aneb k možnosti volby mezi prací a úkojem, jiného chtění a cíle než dosažení tohoto jediného účelu. Není tu žádné kolise. Běží o myšlení technické.

Ale v případě, který je řešen úvahou o hodnotě situační, tomu není tak: zde nemůže vůbec běžeti o chtění nabytí neb získání něčeho, nýbrž jen o chtění udržením v určité dané situaci, kteráž našemu chtění hová a neodporuje. Tento rozdíl mezi případem, kdy chceme získati a případem, kdy chceme udržeti, má však určité důsledky. Daná situace o sobě nevyvolává vůbec žádného chtění. Aby se dostavilo, musí zde vznik-

nouti představa, že by v dané situaci mohla nastati změna, a to změna, která by mohla býti pouze nepříznivá, neboť bylo předpokladem, že daná situace našemu chtění právě hová. Je přirozené, že vzniká otázka, jaká situace by po škodlivé změně nastala, jak veliká by vzešla škoda, ježto tím se bude též řídití oběť, kterou bude lze (hospodářsky) ku odčinění škody podstoupiti. A tu vidíme:

Odpadne-li hodnocený zjev z dané situace, vznikají tím s o u-
č a s n ě d v a p o s t u l á t y: 1. Chceme míti onen užitek, který
nám opatrovala ona situace, která tu byla před odpadem (kterýž
užitek záležel buď v tom, že v oné nyní odpadlé situaci byl možný
úkoj potřeby neb potřeb, které jsou nyní po odpadu odkryty,
nebo že ona situace umožňovala koupí, která je nyní znemožně-
na, zkrátka odpadnutím situace odpadl prostředek pro daný účel,
který se nám jeví jako škoda, kterou chceme míti odčiněnu opa-
třením náhradního prostředku); 2. chceme však současné býti
ušetřeni oné škody (práce, námahy), která je podmíněna
znovuopatřením prostředku zmíněného sub 1.

Aby se řečené dva postuláty vyjádřily stejnosměrně, možno
též říci: 1. že chceme býti prosti škody, která v znikla od-
p a d e m p r o s t ř e d k u z d a n é s i t u a c e; 2. že však chceme býti prosti
i škody oné, kterou si vynucuje odčinění škody
uvedené sub 1.

Tyto dva postuláty kolidují. Je nemožno zpravidla odčiniti
škodu sub 1., nepodstoupíme-li škodu uvedenou sub 2. a je ne-
možno vyhnouti se škodě sub 2., chci-li odčiniti škodu sub 1.

Odpadem hodnoceného zjevu ze situace vzniká tedy vlastně
škoda alternativně na jednom ze dvou účelů ve-
s p o l e k k o l i d u j í c í c h. To implikuje volbu mezi nimi,
tedy mezi škodami na různých dvou postulátech, jež se stávají
kvalitně touže škodou o různé velikosti, uvědomíme-li si, že zde
běželo vlastně o hospodářskou kolisi mezi postuláty B a C mého
hospodářského schematu, kterou lze řešiti s hlediska postulátu
kritického (postulát D mého schematu), který přeměňuje jak
užitky, tak i škody svých subordinovaných (ale navzájem koor-
dinovaných) postulátů v jediný užitek a škodu o různé velikosti.
Chci-li na př. býti prost žízně a odpadli pohár vody,
jenž tomuto účelu měl sloužiti, nenastala technicky
škoda v úb e c, ježto účel se může splniti náhradní vodou,

neboť námahy, spojené s opatřením náhrady technické (s hlediska jediného postulátu: t. j. ukojení žízně) vůbec nevidím. Teprve tehdy, jeví-li se mi námaha jako škoda s hlediska postulátu „býti prostu námahy“, tedy teprve vznikem tohoto druhého postulátu, jenž koliduje s prvním, vzniká odpadem vody vůbec škoda a teprve vznik této škody dodává objektu v situaci oné, jež tu byla předtím, než voda odpadla, významu, jež nazýváme hospodářskou hodnotou. Pouhá užitečnost tedy nezaložila hospodářské hodnoty, poněvadž tu nebylo kolise. Teprve tehdy, uvědomujeme-li si po odpadu hodnoceného zjevu z dané situace oba svrchu zmíněné kolidující postuláty, vzniká hospodářská úvaha: neboť odpadnutí (užitečného) prostředku, jenž je hodnoceným zjevem, z dané situace je škodou, jež se odčínuje podstoupením jiné škody a to buď podstoupením škody za získáním náhradního užítku, kterážto škoda se stává proto nákladem, což je již specifický hospodářský pojem, aneb vzdáním se náhradního užítku, jež je nutno označiti jako výnos, ježto je docílitelný jen za oběť nákladu. Nastane-li vzdání se náhradního výnosu, pak se tak stává z důvodu toho, že by byl náhradní výnos (užitek) převyšován náhradním nákladem (škodou) a byl by tedy výnosem negativním (také Pyrrhovo vítězství nebylo neužitečné, nýbrž výnosově negativní) a tedy hospodářsky kontra-indikovaným, nehospodárným, nehospodářským (byť nikoli mimo-hospodářským).

Nákladovou (výnosovou) povahu škody, jež následuje v zápětí po odpadu hodnoceného zjevu, jak o tom byla právě stručně řeč, budeme nuceni nyní učiniti předmětem podrobnějšího rozboru.

Jak řečeno, vznikají po odpadu hodnoceného zjevu z dané situace dvě možnosti: buď škodu nechám neodčiněnu a ponesu ji, aneb se pokusím ji odčiniti a objekt do hodnocené situace znovu vpraviti opatřením náhrady. Rozhodnu se pro to či ono, podle toho, co bude pro mne menší škodou. Tyto škody jsou však touže škodou pouze kvantitně rozdílnou, jen s hlediska nadřazeného kritického účelu, o sobě však odpovídají dvěma souřadným různorodým, divergentním účelům. V mé bývalé terminologii jsou řečenými škodami strast potřeby a strast práce. Strast potřeby je

škodou na účelu „býti prost potřeb vůbec“, strast práce škodou na účelu, jenž se dá formulovati jako postulát „býti prost práce vůbec“. Koordinovanými postuláty jsou: býti prostu potřeb, jako postulát jeden a býti prostu práce, jako postulát druhý. O strastech, jak jsem již dříve vyložil, mluvil jsem proto, abych zdůraznil srovnatelnost. Tyto postuláty jsou postuláty kolidujícími, uskutečnitelnými jen na vzájemný úkor a obsahovými vzhledem k postulátu nadřazenému formálnímu „býti prostu strasti vůbec“. Vzhledem k tomuto postulátu je pak strast práce i strast potřeby škodou. Běží nyní o to, abychom našli, co bude nákladem a co výnosem pro případ, že hodnocená situace odpadne.

Vzhledem k tomuto šetření se ukazuje jako nezbytné to, co shora bylo vyloženo o pojmech teleologických a národohospodářských (pojmu nákladu, výnosu atd.) a zvláště, co bylo vyloženo o poměru užítku a škody. Neboť, je-li náklad škodou podstoupenou za větším užtkem (výnosem) a výnos užtkem, jenž byl vykoupěn škodou (nákladem), pak je nezbytno zjistiti, co bude škodou a co užtkem. A tu vidíme: Odpadne-li objekt z hodnocené situace a odhodlá-li se subjekt ku opatření náhradního objektu do analogické situace (na př. náhradě statku), pak se to děje jen za oběť práce nebo peněz. Peníze mají zde touž povahu jako práce, t. j. povahu nákladovou, ony jsou škodou, ježto koupí náhradního statku vzdávám se koupě statku jiného, který bych byl zakoupil, kdybych nemusil kupovati náhradního statku. Nákladová povaha aktů spojená s opatřováním náhrady je, myslím, bez dalšího evidentní a nevyžaduje žádného průkazu, neboť vykupují si nákladem výnos, t. j. užitek, jímž je vpravení objektu v náhradní situaci identickou se situací hodnocenou, jíž jsem pozbyl (na př. koupě nového statku).

Poněkud jinak tomu bude, rozhodnu-li se na př. utrpěti škodu z neukojené potřeby, vzniklou odpadem hodnoceného objektu z dané situace. Pak jsem v mé dřívější terminologii utrpěl strast potřeby dotyčného statku, utrpěl jsem tedy ve smyslu hořejších výkladů škodu, a běží jen o to, zda se tak stalo, abych si tím vykoupil užitek, zda tedy i v tomto případě lze mluviti o docílení výnosu. Odmítnutí takového pojetí bylo by lze odůvodniti poukazem na to, že přece nelze nazvati užtkem, vyhnu-li se vykupujícímu nákladu tím, že se vzdám úkoje potřeby, a že nemůže býti řeč o tom, že by užitek, jehož se vzdám, byl škodou,

podstoupenou, aby subjekt docílil užitku, jenž by spočíval ve vyhnutí se vykupujícímu nákladu.

Lze však hájiti i opačné mínění. Proto jsem podrobil vzájemný poměr užitku a škody, užitečnosti a škodlivosti bedlivému rozboru, abych prokázal, že převádění těchto kvalit jedné na druhou může se díti libovolně, dodrží-li se jich vzájemný kvantitní poměr. (Popírám pouze přímou srovnatelnost užitku a škody, ježto pozitivní a negativní směr není přímo srovnatelný.) Ve smyslu tohoto druhého pojetí bylo by pak lze jak vzdání se úkoje potřeby, tak i podstoupení práce, prohlásiti jednou za škodu vykupující, po druhé za škodu vykupovanou. Podobný názor jsem ostatně zastával již ve své práci „O jednotnou konstrukci finanční vědy“, kde jsem ukazoval, že čistý výnos lze též formulovati jako rozdíl ze dvou škod. Dle toho, mám-li volbu mezi dvěma užitky, byl by obětovaný užitek nákladem, volený užitek výnosem, mám-li volbu mezi dvěma škodami, byla by podstoupená škoda nákladem a uspořená výnosem; lhostejno, zda běžná řeč shledává pouze v práci náklad a v užitku práci vykoupeném výnos. Není zde žádného pojmového důvodu, který by interpretaci zde podané stál v cestě. Konec konců bude otázkou vhodnosti, zda se rozhodneme i vzdání se úkoje potřeby prohlásiti za škodu, podstoupenou za tím účelem, abychom se vyhnuli práci, jejíž úspora by byla užitkem. Aci musili bychom si býti vědomi, že by pak vzdání se úkoje potřeby bylo nákladem a úspora práce výnosem, a tudíž, že by i nejednání (odstoupení od aktu) se nám mohlo jeviti jako skýtající výnos. Tato interpretace jeví se pochopitelnou a přípustným důsledkem prohlášení, že sice pracujeme, abychom ukojili své potřeby, ale že se vzdáváme úkoje potřeb, abychom ukojili jiné, a konečně, že se často zdržujeme úkoje, abychom ušli práci. Je tedy tato interpretace důsledkem formálního pojetí pojmu užitku a škody. Přijde právě na to, co je nám účelem a co prostředkem (zda úkoj či vyhnutí se strasti práce). Z toho důvodu jsem svého času (Relativní užitek a subjektivní hodnocení, Ročenka 1924. str. 134 et ss.) upustil od své původní terminologie strasti potřeby a práce a položil proti sobě strast vykupující a vykupovanou. Mluvím zde vesměs o subjektivních složkách, ale obdobně platí vše též o objektivní škodě vykupující a vykupované. Moje teorie připouští obojí

alternativní pojetí, jak bylo shora uvedeno: Dle jednoho jednal by subjekt jen tehdy, má-li výnos, ne jedná-li, ne bylo by tu výnosu. Dle druhého pojetí řídí se subjekt též principem výnosu maximálního: výnos tu je však možný, i když ne jedná, ježto jednání by přinášelo větší škodu než užitek, tedy nejednání (potlačení potřeby) by přinášelo větší užitek než škodu, tedy užitek (vyhnutí se strasti práce) byl by vykupován škodou (nejednáním spojeným s potlačením úkoje), t. j. výnos (vyhnutí se práci) by byl vykupován nákladem (potlačením úkoje).

Výsledek rozhodnutí pro jedno z těchto pojetí je proto důležité, ježto je nutno jemu podle zvolení jedné z alternativ přizpůsobiti definici situační hodnoty. Opakuji však, že volba tu je věcí vhodnosti.

Není však otázkou vhodnosti, nýbrž správnosti, zda klademe či nikoli užitek, jehož se vzdáváme, proti užítku, jehož tím nabýváme, nebo škodu, kterou podstupujeme, proti škodě jiné, větší, již se chceme vyvarovati, nebo konečně zda klademe škodu podstupovanou proti užítku, jehož tím chceme docílití, neboť tyto jmenované protiklady jsou v podstatě týmž jediným protikladem, totiž protivou nákladu a výnosu. A tento protiklad se nesmí setřítí, ježto charakterisuje myšlení hospodářské. Hodnota se tedy nesmí definovati tak, aby protiklad vykupující a vykupované složky byl setřen. Lze tedy pojímati hodnotu buďto jako užitek či jako úsporu škody, ale vždy je nutno jasně zdůrazniti, že nepříznivý důsledek odpadnutí hodnoceného objektu z dané situace je výsledkem hospodářské volby, ať již volba padne na náhradní náklad nebo na vzdání se náhradního výnosu, tedy ať již je to volba jakékoli škody za účelem úspory škody jiné a to větší.

Chceme-li nyní definici situační hodnoty vyjádřiti v hospodářských pojmech, nebude to po tom, co bylo vyloženo, činiti již žádných potíží a situační hodnota bude v tomto smyslu významem, jež určitému zjevu přiřkládáme pro míru jeho schopnosti uspořiti nám újmu na maximálním čistém výnosu náhradním, jež by nastala pro případ

odpadu hodnoceného zjevu nebo objektu z dané situace. Tato újma by se jevila v nutnosti podstoupení jistého minimálního nákladu podle naší volby. Náklad ten pak by spočíval v podstoupení jisté oběti pracovní nebo peněžní, aby náhradní objekt byl vpraven do téže situace, jaká tu byla před odpadem, nebo by mohl spočívat v oběti potlačení úkoje, tedy ve vzdání se úkoje potřeby, kdyby náhradní práce nebo oběť peněžní se nám zdála škodou větší.

Hodnota situační je tedy měření a uvědomování si velikosti újmy na výnosu náhradním, jež by vzešla z odpadu hodnoceného objektu a děje se tím, že provádíme výnosový počet pro řečený případ odpadu. Kdyby však někdo měl pochybnosti ohledně vhodnosti pojetí výnosu, jak o tom byla řeč, totiž aby vzdání se úkoje potřeby bylo označováno jako náklad pro vyhnutí se větší práci jako výnosu, pak nutno uvedenou definici nepatrně pozměniti, aniž by se měnilo cokoli na její podstatě, nebo její hospodářské povaze.

Hodnota situační by byla potom významem, tak, jak shora byl definován, s tím rozdílem, že újma, která by nám po odpadu hrozila, by nebyla vždy vykupitelná nákladem za účelem docílení výnosu, nýbrž by spočívala dle naší volby buď v podstoupení nákladu, byl-li by menší než náhradní hrubý výnos, nebo ve vzdání se náhradního hrubého výnosu, převyšoval-li by kvantitně náklad. Zkrátka: po odpadu nastane vždy újma, která spočívá buď v podstoupení nákladu, nebo ve vzdání se výnosu. Z důvodů vhodnosti může, ale nemusí toto vzdání se náhradního hrubého výnosu býti též někdy označeno jako podstoupení nákladu. V každém případě běží však o úvahu čistě hospodářskou a to je podstatné. Podstatné je to proto, poněvadž se děly pokusy nahraditi hospodářskou hodnotu stupněm užitečnosti, čili hodnotou — chceme-li ji vůbec tak zváti — teleologickou. Zůstane však neztenčena také hospodářská relevance situační hodnoty a konečně její hospodářsky formální povaha, kdežto se zdůrazňoval jen její ráz subjektivní a v protivu k ní se mylně kladla hodnota objektivní užitečná, t. j. míra objektivní užitečnosti pro ideál lidstva, ač protivou hodnoty

situační subjektivní je pouze hodnota situační objektivní, dvojice to hospodářská, a protivou objektivní užité hodnoty, jen subjektivní užitná hodnota, dvojice to teleologická.

3. Rozdíl mezi situační hodnotou a užítkem.

Byla již učiněna zmínka o tom, že hospodářská hodnota byla definována jako stupeň užitečnosti. Bylo již také řečeno, že touto definicí se vlastně hodnota hospodářská zařazuje mezi pojmy teleologické, čímž automaticky vzniká *contradictio in adiecto*, ježto specificky hospodářská hodnota nemůže být formálně teleologickým pojmem. Leč, poněvadž mám zmíněný rozdíl za velmi podstatný a v mnohých směrech nikoli za zcela evidentní, podrobím ještě dodatečně zmíněné oba pojmy rozboru, aby rozdíl mezi nimi náležitě vynikl.

Myslím, že základní rozdíl, totiž teleologická povaha užítka a hospodářská povaha hodnoty situační byla již dostatečně osvětlena důkazem, že užitečnost a užitek jsou pojmy teleologickými, o čemž dnes již není sporu a že hodnota byla definována pojmy nákladu a výnosu, tedy pojmy specificky hospodářskými. Je sice možná námitka, že náklad a výnos nejsou všeobecně uznány za pojmy specificky hospodářské, leč tuto námitku zde rozptylovati není možno, ježto by to předpokládalo výklad základních pouček mojí národohospodářské konstrukce, která částečně již byla, ostatek v krátké době bude soustavně veřejnosti předložena.

Již ve svém pojednání v Ročence 1924: Relativní užitek a subjekt. hodnocení str. 135 et ss. jsem řečený rozdíl mezi situační hodnotou (arci tehdy jen ještě subjektivní) a užítkem vystihl takto:

„Člověk vždy přece jedná jen, aby snížil stav svých subjektivních strastí. Účelem a chtěným výsledkem jednání je tedy vždy úspora strastí, pro níž přičítá subjekt hospodářský statku nebo změně subjektivní hodnotu. Kdyby statky nebo změny byly nenahraditelnými, byla by výše hodnoty dána úsporou strastí vykupované a užitečnost by mohla být měřítkem hodnoty. Kdyby z druhé strany byla sice náhrada vždy možná, ale nebylo by strastí vykupující (nákladu), za níž si náhradu vykupujeme, nebylo by žádné hodnoty, neboť existence nebo neexistence určitého děje nebo statku byla by pro nás irrelevantní. Ba i potřeba jsouc ukojována při nejnepatrnějším hnutí, nabyta

by jen výjimečně vyšší intensity. V daném případě bylo by lze konstatovati u statků schopnost uspořít nám strast a tedy konstatovati i užitečnost (kteréžto pojmy tu zřejmě splývají v jeden), ale nikoli, jak řečeno, hodnotu.

Leč, bohužel, nežijeme v takové zemi hojnosti a statky a vítané změny téměř všechny jsou sice nahraditelné, ale vykupitelné pouze za určitou oběť. Zdá se, že za těchto okolností nelze již použití pojmu užitečnosti jako měřítka hodnoty. Velikost hodnoty modifikuje se řečenou nahraditelností statků. Tak na př., mám-li neomezené množství vody k dispozici, stává se jednotka (na př. pohár) tohoto statku bezhodnotnou. Je tomu tak i užitečnosti? Mohu říci, že konkrétní množství vody stává se pro mne neužitečným, protože jí mám mnoho? Nebo jiný příklad: potřebuji obuv. Je-li libovolně a v neobmezeném množství kupitelná, pak v hospodářském smyslu obuv dosud nekoupená nemá pro mne subjektivní hodnoty. Nemá konkrétní, nekoupená obuv pro mne ani užitečnosti? Je-li hodnota stupněm užitečnosti a tudíž míra hodnoty i mezi užitečnosti, pak jí nemá. Mohu tedy říci: „Tento pár obuvi za výkladní skříní nemá pro mne subjektivní užitečnosti, ježto je volně kupitelný a náhradou za tento pár dostanu 1000 jiných.“ Shoduje se však tato terminologie s mluvou obecnou? Budu kupovati předmět, jenž mi je subjektivně neužitečný? Anebo, má-li býti přece nazván subjektivně užitečným, pak je nutno prohlásiti, že užitečnost je neodvislá od nahraditelnosti, (kdežto v daném případě hodnota doznala snížení jen pro nahraditelnost dotyčného statku). Jestliže však přijmeme, že užitečnost se nesnižuje nahraditelností, pak tento pojem není shodný s kvalitou zakládající hodnotu.

Z toho ale musím vyvozovati, že velikost užitečnosti nemůže býti měřítkem hodnoty situační. Soudím, že užitečnost je dána představou účele. Jestliže tedy statek anebo změna v mé představě je, nehledíc k možné jich náhradnosti, pro docílení blahobytu vhodným prostředkem, pak je dána pro dotyčný statek neb změnu užitečnost, ač hodnota subjektivní může při možné neomezené náhradnosti téhož statku neb změny býti současně nulovou. Při předpokladu hodnoty dotyčného exempláře statkového nebo změny musí od jich existence a uskutečnitelnosti či neexistence a neuskutečnitelnosti býti odvislá část mého blahobytu. Není-li této závislosti, není hodnoty.

Naproti tomu při prohlášení statku neb změny za užitečnou deklarují pouze statek neb změnu za vhodný prostředek k dosažení určitého účele, pokud se týče, za schopný přivoditi účel, tedy v konkrétním případě k dosažení anebo alespoň zlepšení svého blahobytu a neříkám ničeho o závislosti svého blahobytu na dotyčném exempláři statkovém neb změně. Zjména neříkám, jak budu s dotyčným statkem zacházeti, zda na př. s ním budu hospodařiti či nikoli. Mohu plýtvati i užitečnými statky, mám-li jich hojnost nad míru svých potřeb, nebudu však nehospodařiti hodnotnými.“ Ostatní moje tehdejší vývody, ač ještě dále na uvedeném místě rozvádím tento problém, mají důležitost již podřadnější.

Ač tato úvaha byla psána před šesti roky, v době, kdy jsem svoji národohospodářskou konstrukci ještě neměl vybudovánu, přece nenalézám ničeho, co bych na svých tehdejších vývodech ohledně rozdílu mezi užítkem a situační hodnotou měnil. Také námitky, které proti této mojí argumentaci byly kdysi vedeny, nejsou opodstatněny. Leč nebudu se jimi v tomto pojednání zabývati. Pokusím se však rozdílu mezi oběma pojmy učiniti pregnantnějším, dokázati přesně, což v předešlé kapitole bylo již zjištěno, totiž že stupeň užitečnosti nejen se nekryje s hodnotou hospodářskou, nýbrž dokonce náleží širší soustavě myšlení než je národní hospodářství.

Nejlépe se ukáže diskrepance obsahu obou pojmů, o něž běží, ukážeme-li na příkladě rozdíl užitku a situační hodnoty u téhož statku před směnou a po směně. Předpokladem je statek kupitelný volně na trhu za 100 peněžních jednotek, subjektivní jeho užitek budiž 10 intenzit. Před koupí bude jeho hodnota nulová, neboť jeho odpadem před koupí neutrpí hodnotící subjekt žádné subjektivní škody vzhledem ku volné kupitelnosti, t. j. vzhledem k libovolnému množství náhradních exemplářů kupitelných za touž cenu. Subjektivní užitek před koupí bude 10 intenzit. Tedy před koupí bude hodnota nulovou, užitek bude míti sílu 10 intenzit. Je tu tedy zřejmá diskrepance. Po koupí bude ten užitek nezměněně dále o síle 10 intenzit. Hodnota nebude však nulovou, nýbrž bude dána cenou případné náhradní koupě statku, t. j. 100 peněžních jednotek. Tedy po koupí tu bude užitek o síle 10 intenzit, hodnota 100 peněžních jednotek. Diskrepance je tu tedy zase zcela patrná. Kdyby však se namítalo, že 100 peněžních jednotek a 10 intenzit jsou ne-

srovnatelné veličiny, tedy že je nutno ještě nepřímý náhradní náklad peněžní onoho 100 peněžních jednotek (postulát A mého hospodářského schematu) vyjádřit v náhradním nákladu přímém, t. j. v oběti užítku (postulát C mého schematu), aby se docílilo srovnatelnosti s náhradním výnosem (postulát B mého schematu), jenž obnáší, jak řečeno, 10 intenzit užítkových (vše řečené platí pro případ odpadu hodnoceného statku) a rozdíl tak se stal patrným, budíž: Přímý náklad, t. j. obětovaná užitečnost postulátu (C) bude dána užitečností onoho statku neb statků, které bych býval koupil za 100 peněžních jednotek, kdybych nebyl býval nucen kupovati náhradní exemplář za statek hodnocený (neboť jsem jej hodnotil pro případ jeho odpadu), čili přímý náklad onoho sta peněžních jednotek je vyjádřen užitečností statku nejžádoucnějšího zásobou peněžní již nekrytého. Je samozřejmé, že užitečnost ta bude nižší než deset intenzit, jinak bych neopatřoval náhradního exempláře za odpadlý hodnocený exemplář, nýbrž bych byl přímo koupil onen druhý statek, nebo ony druhé statky. Tedy i pro tento případ se po koupi hodnota situační a užitek rozcházejí: neboť užitek obnáší deset intenzit, hodnota každopádně alespoň o něco méně.

Dokázal jsem, že užitek a hodnota jsou pojmy, které se naprosto nekryjí. Mám za to, že podaný důkaz je neochvějný. Jediná myslitelná pochybnost v podaném důkaze mohla by vzniknouti o našem tvrzení, zda totiž je pravda, že nekoupený objekt je stejně užitečný jako koupený, kterážto pochybnost by mohla býti rozšířena na všechny případy, kdy statek se dostal do stadia úkoji bližšího; pro tyto případy tvrdím totiž, že se zvýší sice hodnotnost upotřebitelných objektů, nikoli však jejich užitečnost. Liefmann však a jeho stoupenci se domnívají, že zde je na místě mluvit o vyšší užitečnosti a nikoli hodnotnosti. Na příklad nakopané brambory jsou dle tohoto právě uvedeného mínění užitečnější pro konsum než nenakopané. Uhlí ve sklepě je užitečnější konsumentovi než uhlí v zemi. Liefmann dokonce zdůrazňuje (*Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, I. Band, str. 80, Berlin 1923), že dokonce i J. Conrad (*Grundriß*) propadl tomuto omylu, říká-li: „Die wirtschaftliche Tätigkeit ist auf Wertvermehrung gerichtet und wo durch menschliche

Arbeit Überschüsse von Werten erzielt werden, spricht man von Produktion...“ atd. Doznávám, že i běžná mluva užívá výrazu užitečnosti ve smyslu, jak si toho Liefmann a jeho stoupenici přejí, přes to tvrdím, že je to omyl, který lze dokázati jednak mým teleologickým pojmoslovím, jednak mým schematem hospodářské fáze (a poukazuji v té příčině na své vývody, které byly také již podány na str. 160. ss.). Svoje tvrzení odůvodňuji následovně:

Užitečnost cihel pro zdivo a pro celou budovu nebo obilí pro mouku i pro chléb je úplně totožná, neboť užitečnost není nic jiného než schopnost sloužiti účelu (stoprocentnímu užitku) a obilí je schopno sloužit k výrobě mouky stejně jako k výrobě chleba. Řekne se: budiž, to jsou dva různé účely, ale což s hlediska jediného účele, tedy na př. výroby chleba, což není mouka užitečnější než obilí? Vždyť oboje má svou užitečnost, a nemůžeš přece tvrditi, že to jsou užitečnosti nesrovnatelné. Neboť, i kdybys to chtěl tvrditi, možno namítnouti, že musíš doznati, že pracnost výroby mouky je přece větší než výroby obilí, ježto představuje přece další stádium výroby a je-li prohlášena za větší, že musí býti srovnatelná. Tato pracnost jest však škodlivá a tvrdíš-li na počátku tohoto pojednání, že užitečnost lze kdykoli převést na škodlivost, tak musíš doznati, že, je-li škodlivost zde srovnatelná, musí jí býti i užitečnost.

Tato argumentace je logicky správná, ale jen zdánlivě. Užitečnosti a škodlivosti co do kvanta jsou vždy srovnatelné jen, pokud jsou koordinované. Zde neběží však o koordinaci, nýbrž poměr subordinovaný. Bylo by lze se ptáti, zda je užitečnější pro chléb mouka žitná či kukuřičná neb pšeničná, ale nikoli, zda je obilí či mouka užitečnější. Rozdíl mezi produktem obilí a produktem mouky není v tom, zda jeden z nich je lépe či hůře schopný sloužiti účelu výroby chleba, nýbrž je pouze a jedině ve větší či menší pracnosti výroby, t. j. ve větším či menším kvantu práce, jež byla nutna ku příslušné výrobě. Pracnost výroby (činnost, použití užitečnosti) však nevidím s hlediska účelu chleba (technického), s kteréhož hlediska jsem posuzoval užitečnost obilí a mouky, nýbrž s hlediska účelu docela jiného, t. j. s hlediska účelu „chci býti prostu práce nebo námahy“. Pak však již tu vznikají postuláty dva, které spolu kolidují, neboť účel „nechci práci“ odpo-

ruje účelu „chci výrobu chleba“. Vzniká hospodářská kolise účelů, kterou posuzuji s hlediska kritického účelu chléb za minimální práci, při níž nastane nutnost volby mezi tím, co bude nákladem a co výnosem. S hlediska postulátu „chci býti prostu práce“ není však škodlivost práce s výrobou obilí a s výrobou mouky spojená škodlivostí subordinovanou, nýbrž to jsou pak koordinované dvě veličiny a proto dokonale srovnatelné. Tato přeměna ze subordinatione na koordinaci ušla nejen v tomto případě, nýbrž i v mnohých jiných, jak v brzku budu míti příležitost ukázati, pozornosti všech dosavadních hospodářských autorů. Mluví-li se tedy — abych se vypořádal s námitkou, kterou jsem sám proti sobě vznesl — o větší užitečnosti obilí či mouky pro výrobu chleba, pak se tak činí neprávem. Lze mluvit jen o větší hodnotnosti mouky než obilí nebo o větší hodnotnosti zdi než cihel s hlediska účelu budovy, ježto odpadnutím mouky vznikne nutnost většího náhradního nákladu, než odpadnutím obilí, odpadnutím zdi nutnost většího náhradního nákladu než odpadnutím cihel. Bylo by lze však mluvit o další nebo bližší užitečnosti, nebo o užitečnosti plně vyvinuté, nebo nevyvinuté, nebo konečně o užitečnosti plně využité neb nevyužité, ale užitečnost je kvantitně stále táž, tedy stále stejně veliká. Užítkem rozumíme plné a nikoli částečné využití užitečnosti. Tedy užitečnost, o níž mluví Liefmann a jeho stoupenci, je užitečností teleologickou, pokud se týče technickou, neboť s hlediska singulárního účelu vidí jen onu virtuální užitečnost, jež se aktuálně může, ale nemusí, plně rozvinouti, ježto okolnost, zda používám částečně neb plně, je s hlediska technického, mám-li na mysli námahu, s kterou použití je spojeno, irelevantní (ježto s technického hlediska neznám námahy, oběti a nákladu), mám-li na mysli docílení úspěchu (účelu), potud relevantní, že částečné použití je nežádoucí, plné použití žádoucí, neplné neracionelní, plné použití racionelní, či ještě lépe, neplné použití nelogické, plné použití logické. Obecná mluva by snad i zde použila výrazu „užitečný“ a „škodlivý“, ale nesprávně. Neboť chci-li účel, mám-li prostředek a nic mně nevadí, abych ho použil (neboť námaha není technicky závadou), pak nepoužití je nelogické, jako je nelogické nechtít chléb. Toto nepoužití není škodlivé ve smyslu mé teleologické konstrukce pojmu škodlivosti, proto jeho opak, t. j. po-

užití, není užitečné, nýbrž logické. Je azei pravda, že rozvinutí užitečnosti brzdí námaha, která je s jejím rozvinutím spojena a subjektivně škodlivá, ale té s hlediska singulárního technického účelu nevidíme. Námahu tedy vidím jen s hlediska jiného postulátu, totiž s hlediska účelu „býti prostu práce“, čímž se vytváří kolise hospodářská a nutnost zavedení pojmu nákladu a výnosu.

Nyní by mohla se zvednouti nová námitka. Nejvyšší subjektivní účel přiblíží ke všem těmto složkám. On vidí nejen užitečnost pro úkoj potřeb, nýbrž i škodlivost námahy, a je tedy možno, uvědomujeme-li si přípustnost převádění užitku na škodu a vice versa, abychom pod subjektivní užitečností rozuměli jakousi užitečnost per saldo, t. j. nejen užitečnost pro úkoj potřeb, nýbrž i užitečnost plynoucí z úspory práce (námahy).

S touto interpretací nemohu na žádný způsob souhlasiti, a to z několika důvodů: První z nich je ten, že srovnatelnost statku postoupi všího z nižšího do vyššího úkoj něho stadia, jak bylo ukázáno na str. 160 ss., je proveditelná ohledně škodlivosti odpadu **jen s hlediska** pracovní, t. j. s hlediska postulátu býti prostu práce, nebo s hlediska objektivního postulátu býti prostu peněžitého nákladu na opatření náhrady atd. Tedy srovnatelnost je přípustna jen s hlediska speciálního postulátu, který dovoluje srovnati náhradní náklady jako koordinované prvky a nikoli subordinované, ale nepřipustna s hlediska postulátu nejvyššího, který sice postulat „býti prost námahy a práce“ také zahrnuje, ale není jím plně vyčerpáván.

Jiný důvod neméně důležitý je ten, že jakmile se škodou vykupuje užitek, neběží již o škodu a užitek, nýbrž o náklad a výnos, což se nesmí přejíti mlčením. To není otázkou vhodnosti, nýbrž správnosti, neboť jedině tak stane se viditelnou kolise hospodářská a zřejmým, že běží o hospodaření. Neboť to jediné je právě kriteriem hospodářství, že tu není užitku, aniž by byl vykoupen škodou, a není škody, aniž by sloužila k vykoupení užitku, a toto kriterium se nesmí setřítí. Zdůrazniti tento protiklad vykupuující a vykupované škody je tím spíše kogentním požadavkem, poněvadž u objektivní statické (situační) hodnoty by takováto interpretace nebyla vůbec možnou, ježto jen subjektivní postulat spokojenosti implikuje námahu jako škodu a její úsporu jako užitek. U ob-

jektivních postulátů, kde nota bene není pro konstrukci statické hodnoty vůbec ani třeba rekurovati ku postulátu nejvyššímu, námaha spojená s opatřením náhrady není ještě automaticky škodou a její úspora užitek.

Z toho, co bylo řečeno, činím závěr: **Libovolné převádění na jedinou linii užitku neb škody není přípustno tam, kde chceme klásti užitek proti škodě, jíž si užitek vykupujeme, nebo, kde chceme činiti protiklad škody vykupující proti škodě jiné vykoupené.** Neboť proto máme právě výrazy výnosu a nákladu, aby se tento protiklad jimi vyjádřil. Chtěl-li by však někdo přes to použití výrazu škody a užitku, pak musí naznačiti, že běží o škodu vykupující a vykoupovanou a nesmí je sobě klásti na roveň (jako se činí tak definicí: že hodnota je kvantem subj. užitečnosti).

Čím liší se užitečnost od hodnoty situační po stránce pojmové? Tím, že **užitečnost** jako pojem teleologický je **širší** rozsahem a **chudší** obsahově než hodnota. Proto jsem, myslím, správně podotkl v cit. pojednání z Ročenky 1924, že užitečnost je předpokladem hodnoty, že tedy není hodnoty bez užitečnosti, že však tento vztah nelze obrátiti, takže i bezhodnotný zjev může býti užitečným.

Užitečnost je tedy vlastně užitečností ve své původní pozitivní formě, jak jej také chápala rakouská škola. Ona vyplývá z **kvalit** hodnoceného zjevu vzhledem k jiným zjevům **jiného** druhu, kdežto **hodnota** vyplývá **ze situace** zjevu vzhledem k jiným **téhož** druhu. Užitečnost vyplývá z kvalit objektu (výživnost, sladkost jablka), hodnota ze situace (natrhaná jablka).

Byla-li mnou vyjádřena subjektivní hodnota úsporou strasti pro případ odpadu statku, tedy se to nijak nekryje s definicí, že hodnota hospodářská je stupněm subjektivní užitečnosti, i když úspora strasti a subjektivní užitečnost se pojmově kryjí. Neboť dodatek, že hodnota je konstrukcí pro určitý případ (totiž případ odpadu a tedy situaci), vtiskuje jí zcela jiný ráz, totiž hospodářský, oproti teleologickému při definici subjektivní užitečností konstruovanou teleologicky.

Abych vyčerpал, pokud lze, největší počet námitek proti sobě a předem je zodpověděl, uvedu ještě jednu: Právil jsem, že subordinovaná stadia na cestě k účelu nedají se po stránce užiteč-

nosti srovnávati, ježto běží o podmiňující a podmíněné o užitek případu nevyužitý, ale nikoli menší. Připouštím však větší hodnotnost. Namítne se mi: Jak je možno, aby se při subordinovanosti srovnávala hodnotnost, bylo-li tvrzeno, že ohledně užitečnosti to možno není, když přece hodnotna je přece jen uspořená škoda a ta není leč opakem užitku. Odpověď je dosti jednoduchá: Při hodnotě srovnávám velikost náhradního nákladu, nikoli však jako činitele subordinované, nýbrž koordinované, ježto mám na mysli postulát býti prostu námahy, jenž právě zakládá hospodářskou kolisi. Naproti tomu u užitečnosti může běžeti jen o srovnávání složek ležících nikoliv vedle sebe, nýbrž nad sebou. Jen vzhledem k velikosti náhradního nákladu lze mluviti o vyšší hodnotnosti objektu bližšího konečné úkojné etapě. Náhradní výnos tu nepadá v úvahu, ježto ten je dán stálou a nezměněnou užitečností; důsledek z toho: kdyby náhradní náklad převyšoval výnos, pak by vyšší úkojná etapa nezakládala vůbec vyšší hodnotnosti. Práci mohu srovnat s neukojenou potřebou pouze jako činitele vzhledem k témuž účelu souřadné. To platí i tehdy, převedu-li užitek na škodu či obráceně, aby bylo lze srovnávat dva užitky nebo dvě škody, takže to, co bylo právě řečeno, platí také i tam, kde se srovnávají dva užitky nebo dvě škody. Takže nelze srovnávati ani práci s jinou prací jako škodlivé o téže kvalitě a různé kvantitě, jsou-li k sobě v poměru prostředku a účelu, tedy v odlišných účelových (teleologických) fázích, tedy v poměru subordinace. byť práce s jinou prací o sobě byly dobře srovnatelný. Neboť jsou sice srovnatelný jako dvě kvantitý o téže kvalitě vzhledem k (témuž) účelu býti prostu práce, ale nejsou srovnatelný vzhledem k účelu uspokojení potřeby, je-li jedna práce podmínkou a druhá práce podmíněným (na př. výroba obilí a výroba mouky). Proto není ztráta hodnotnějšího statku větší škodou, ač práce, spojená s opatřením náhrady, je větší prací, proto není udržení hodnotnějšího statku větším užitkem, a tudíž „hodnotnější zjev“ „užitečnějším“ zjevem a tudíž hodnota stupněm užitku anebo užitečnosti. Proto nelze hospodářskou hodnotu defino-

vati stupněm užitečnosti. Tak lze definovati pouze hodnotu teleologickou.

Mám za to, že odlišnost pojmů užitečnosti a situační hodnoty byla všestranně osvětlena a prokázána. Jedině spornou otázkou by snad mohlo býti, zda zde běží o pouhý kvantitní rozdíl tak totiž, že by hodnota byla vyšším užítkem, ale kvalitně týmž, jako je užitek v běžném slova smyslu. Bylo-li by tomu tak, pak by hodnota přistupovala k užítku jako dodatečný užitek. Mám za to, že mohu prokázati, že tomu není tak.

Může se totiž státi, že statek, který dosud koupen nebyl, není přece bezhodnotný, ježto není volně kupitelný (na př. jediný exemplář v městě). Tuto hodnotnost vkládati jako znak do pojmu užitečnosti lze stejně tak málo, jako na př. znak dvojrukosti, který obohacuje obsah a zužuje rozsah pojmu „člověk“, vkládat do pojmu ssavce, není-li člověkem. Kdyby se totiž chtěla hodnotnost přičítati k užitečnosti jako užitečnost dodatečná, pak by se musilo připustiti klesání užitečnosti z důvodů libovolné nahraditelnosti statku. Neboť, stoupala-li by užitečnost nenahraditelností, pak není důvodu, proč by nahraditelností neměla klesati. A v tomto postupu myšlenek lze i pokračovati a říci: Tvrdil-li by kdo, že subjektivní hodnota, přistupující k užítku, je zvýšeným užítkem, musil by připustiti, že vždy, když ke statku přistupuje hodnota, se zvyšuje užitek statku, tedy na př. musil by se zvýšiti užitek statku v případě provedení koupě, kdy statek, byť i bezhodnotný před koupí, stává se hodnotným po koupí, ježto jeho odpadem bych utrpěl subjektivní škodu nutně náhradní koupě. Lze tvrditi, že užitek provedenou koupí stoupá? Nikoli. To právě bylo prokázáno na str. 184 ss. Užitek zůstal týž, jen relativní hrubý výnos se změnil; to však jen proto, že náklad klesl, resp. zmizel. Příklad ten je postaven na rovno onomu, kdy by cena statku klesla až na nulu; klesajícím nákladem rostl by úměrně relativní hrubý výnos, tedy jistě analogon darovaného statku, neboť i ten mi bude skýtati relativně větší hrubý výnos, než jiný, ježž musím získavati koupí. Tam však, kde přistoupí k užítku ještě subjektivní hodnota (situační), aniž by se na nákladu co měnilo, zůstane užitek nezmeněn, ač hodnota se změnila.

Mám za to, že se mi podařilo prokázat, že nelze o užítku a situační hodnotě uvažovati jako o různém stupni téže užitečnosti, tedy jako o pouhém kvantitním rozdílu, ježto nelze hodnotu ani přičítati, ani odčítati od užítku jako stejnorodé veličiny. To plyne ostatně již z teleologické povahy užítku a hospodářské povahy hodnoty, neboť nezískání užitečného zjevu (pro získávání je totiž popudem užitečnost) neponechává mi volby mezi škodami a tudíž nezískáním vzniká mi škoda na jediném technickém účelu, kdežto neudržení zjevu v určité situaci (pro udržení je popudem hodnota situační) dává mi volbu mezi škodami; škoda, vzniklá neudržením, je tedy hospodářská.

Z toho, co bylo vyloženo, plyne, že

a) užitečnost nedoznává žádné změny, když hodnotnost stoupá, na př. užitek před koupí a po koupí je stejný; hodnota však stoupla:

b) že užitečnost nedoznává žádné změny, když hodnotnost klesá, na př. užitečnost radia by žádným způsobem neklesla, kdyby se jeho výroba zestonásobila, ač hodnota by v tomto případě mnohonásobně klesla;

c) užitečnost nedoznává změny, ani když hodnotnost zmizí vůbec. Vzduch neb jiné volné statky jsou toho dokladem, neboť ony jsou užitečné, ba maximálně užitečné, ač bezhodnotné.

Nestoupá-li ostatně užitek koupí, tedy postoupením do pokročilejšího úkojného stadia, není důvodu, proč by měl výrobek stoupati v užitečnosti další výrobou, ač ona není nic jiného než také postoupením do stadia bližšího ukoji.

Nutno proto hodnotu a užitek přesně od sebe odlišovati z těchto důvodů:

a) Smísl by se teleologický pojem užítku a hospodářský pojem hodnoty, t. j. onen užitek, který vlastně vyjadřuje jen užitek v původní své pozitivní formě, s jiným užítkem, jenž představuje úsporu práce (negativní užitek). I to je konečně možno dělati, nikoli však tam, kde se kladou proti sobě užitek jako vykoupená škoda a škoda jiná jako škoda vykupující.

b) Tam, kde je aplikovatelný výraz náklad a výnos, tam odpadá aplikace termínu užítku a škody.

ježto se tím stírá jemné odstínění, které krásně vystihují výrazy bohatší na obsah a užší na rozsah, ježto formálnější pojmy užitku a škody náležejí širšímu oboru vědnímu než rozsahově užší a obsahově bohatší pojmy nákladu a výnosu.

c) Smísila by se hodnotná stadia, jimiž prochází statek na cestě ku dosažení účele, se stupni užitečnosti; a etapy účelu bližší by se prohlašovaly za užitečnější (což se také ve skutečnosti dělo). To je nepřipustné, ježto podmiňující a podmíněné, tedy účelově subordinované, není co do užitečnosti pro určitý účel srovnatelné, a hodnotnější naprosto není užitečnějším.

4. Hospodářská relevance situační hodnoty.

Tato otázka náleží k nejspornějším v dnešní teorii národohospodářské. Kdežto rakouská škola se snažila aplikovati svůj hraniční užitek, který, byť i byl konstruován teleologicky a nedokonale, přec jen byl základnou pro situační hodnotu, na níž jsem budoval dale, na všechny problémy hospodářské a vše jim vysvětliti, zrovna tak generální byla reakce, jež se započala Liefmannem a nalezla četné stoupence, kteří upírali této hodnotě jakýkoli význam. Myslím, že pravda je uprostřed. Nelze jistě hospodářského jednání subjektu, ke kterému je puzen užitečností (resp. jak se ukáže hodnotou dynamickou), vysvětlovati situační hodnotou. Je však stejně jednostranné tuto hodnotu paušálně jako bezvýznamnou a bezcennou přitěž hospodářské teorie házet přes palubu.

Moje práce o subjektivní hodnotě by byly dosti učinily a staly se vědecky plodnými, kdyby byla jich zásluha zůstala negativní, t. j. kdyby bylo zůstalo při důkazu, že směnu jako hospodářský akt, situační hodnotou (nejen dle rakouské školy) vysvětliti nelze. Neboť vyvrátiti omyly, hlásané z úst autorit. představujících rakouskou školu, nebylo jistě obzvlášť lehké a jistě není neplodné. Nezůstalo však pouze při této jediné negativní funkci mého bádání. Není o nic méně plodným to, že se mi podařilo ukázati, že subjektivní užitečnost jako teleologická kvalita naprosto nestačí nahraditi hospodářskou hodnotu situační.

Vedle těchto negativních funkcí prací, ke kterým situační hodnota dala podnět, nutno přiznati situační hodnotě i důležitou pozitivní relevanci, jak bude vidno z toho, co následuje:

a) Cožpak je pro hospodářské myšlení irrelevantní mítí či nemítí pojmu, který na jedné straně vyjadřuje náš postoj ku statku, jež máme již koupěn a na druhé straně jiný postoj k témuž statku, dokud jsme jej nekoupili, když přece „užitkově“ náš postoj by byl zůstal nezměněn?

b) Bylo dále jasně ukázáno, že pouhým užitkem a užitkovou hodnotou, kterou já označuji jako teleologickou, nikdy bychom nevysvětlili klasického rozporu mezi velkou užitečností a malou hodnotou určitého statku a vice versa.

c) Bylo neméně jasně ukázáno, že celý koloběh statku od jeho vzniku až k zániku (konsumu), tedy veškeré výrobní i oběhové etapy představují jeho postup od stadií úkoji vzdálenějších do stadií bližších; ona jsou výrazem menší, tato výrazem zvýšené hodnotnosti statkové a nikoli jeho zvýšené užitečnosti. Bez situační hodnoty bychom nikdy nedospěli k vysvětlení, proč práce výrobky zhodnocuje a proč k hodnotnějším produktům máme odlišný postoj než k méně hodnotným; ač se užitečnost (teleologická) často a přece marně o příslušné vysvětlení namáhala.

d) Situační hodnota je velmi často přímým popudem pro naše jednání hospodářské, běží-li o záchranu neb zajištění hodnocených zjevů v určité situaci; ještě častěji je však nepřímým popudem pro naše hospodaření, neboť, kdybychom nehodnotili situačně, tedy bychom nespořili. Jen obava z nákladu reprodukce vnučuje nám začasné uskrovnění, kde bychom bez hodnotné úvahy i nejužitečnějšími statky mrhali, což je evidentní na statech sebeužitečnějších, máme-li jich nadbytek.

Lze zde mluvit o malé relevanci hospodářské a dívat se s patra na celé generace hospodářské vědy, které věnovaly tolik, patrně „zbytečného“, úsilí na rozbor pojmu, jenž se ukázal pro teorii hospodářskou „neplodným“?

e) Ukáží ostatně na příkladě, jak hospodářská situační hodnota je s to, aby celé úvahy teoreticky přesně vypočtené převrá-

tila a donutila nás k jednání, jež stojí v rozporu s dotyčnými výpočty, nepřihlíží-li k řečené hodnotě jako rovnorodé důležité složce:

Tak na př. relativní hrubý výnos, t. j. hrubý výnos promítnutý do jednotky nákladové ve smyslu, jak jsem o tom mluvil ve svém pojednání Spoření (Ročenka, VIII., 1929; str. 7 et ss. sep. otisku) určuje nám řadu, dle níž budeme uskutečňovati svoje hospodářská jednání, na př. svoje koupě: Tento výpočet je tedy schopný nám ukázat výhodnost jednotlivých hospodářských aktů. Ale hodnota některého statku je schopna celou úvahu nám zkřížit. Na př. zjistím, že ze čtyř směn mohu dle své peněžní zásoby uskutečniti jen tři. Uskutečnil bych je v pořadí jich důležitosti, od čtvrté směny bych pak upustil. Hodnotná úvaha mi však řekne, že zvolené tři směny jsou libovolně nahraditelné, poslední, od které jsem chtěl upustiti, však nenahraditelná, ježto statek při této směně získatelný je již poslední svého druhu, nebo je poslední den prodeje dotyčného statku. Tu se může státi, že vzdor větší užitečnosti prvních tří směn rozhodnu se celou peněžní zásobu věnovati pro zakoupení statku dle pořadí důležitosti čtvrtého a tedy nejméně důležitého. Ač tato směna je v pořadí nejméně užitečná, je přece nejhodnotnější. Její hodnotnost označovati jako užitečnost jeví se po předcházejících vývodech jako nemístné a nevhodné. V tomto případě zůstal užitek nedotčen, ježto, jak jsem ukázal, narůstající hodnotou se ničeho na užitku nemění. Zajistíme si tedy zásobu čtvrtého statku a jednání moje vedla nikoli úvaha o užitku onoho statku, nýbrž úvaha hodnotná. Proto mám za to, že bude při výnosu (hrubém) dlužno bráti zřetel nejen k užitečnosti, nýbrž i k hodnotnosti v uvedeném smyslu.

Tento případ posléz líčený uvedl jsem již v článku Relat. užitek v rámci hodnocení (Roč. 1924, str. 138).

V. Závěr.

V tomto pojednání, které v jistém směru představuje další etapu ve vyličení moji hospodářské konstrukce, docházím k těmto závěrečným novým důsledkům:

A. Ohledně pojmů formálně teleologických

1. Upotřebitelnost a potřeba jsou pojmy korelativní.

2. Škodlivost a užitečnost na jedné straně a škoda a užitek na straně druhé představuje stejný protiklad. Proto, co se prohlásí o škodě vzhledem k užítku, platí obdobně též o škodlivosti vzhledem k užitečnosti.

3. Pojem škody objevuje se vlastně ve dvojí povaze: jednou jako negace účelu, po druhé jako negace užítku; ono je vzdalováním se účelu, toto zamezováním užítku; zamezováním pozitivního pohybu, který by se byl jinak dostavil. Tato dvojí povaha není však rozparem, ježto účel je vlastně stoprocentním užítkem a tudíž negace užítku je též negací účelu. Nedostavivší se užitek je tedy škodou jako nedostavivší se škoda užítkem.

Důležitým důsledkem této dvojí povahy škody je, že, kdežto „užitečný“ je ke svému účelu vždy jen v poměru subordinovaném, může „škodlivý“ býti též danému účelu koordinován.

4. Tato obojetná povaha užítku a škody obrací se ve značnou výhodu, uvědomíme-li si přímou nesrovnatelnost užítku a škody. Ony jsou plusem a minusem téže linie a tudíž matematicky odčitatelné, ale logicky přímo nejsou srovnatelné, jako teplo a chlad, neboť logicky možno jen týž směr srovnávat. Výhoda obojetnosti užítku a škody je v tom, že lze je navzájem jeden v druhý převáděti.

5. Logicky lze převáděti stejně užitek na škodu jako naopak škodu na užitek, prakticky však objevuje se převádění ono jako výhodnější, což má důvody v první řadě psychologické, které jsou podepírány tvorbou jazykovou, která pro negaci škody razila výraz úspory, pro negaci užítku nevytvořila však analogického výrazu.

6. Užitek s užítkem a škoda se škodou lze srovnávat jen tehdy, jsou-li vzhledem k témuž účelu koordinovány. Jsou-li subordinovány, jsou podmiňujícím a podmíněným a tudíž nesrovnatelné. Užitečnost mouky pro chléb není větší užitečností než užitečnost obilí. Možno mluvit o další, ale nikoli o větší užitečnosti. Jazyková prakse a běžná vědecká tvrzení, jež tomu odporují, nejsou vyvrácením tohoto názoru.

Spočívají na omylu, že se srovnává praenost výroby toho a onoho, kterou lze sice srovnat, ale nikoli vzhledem k účelu chleba, nýbrž vzhledem k účelu „býti prostu práce a námahy“. Tento poznatek je základní důležitostí pro stanovení rozdílu mezi užitkem a hodnotou.

7. To, co je vzájemně subordinováno, není nikdy srovnatelné. Tam, kde vše zdánlivě nasvědčuje opaku, lze také zjistiti, že subordinace se proměnila v koordinaci.

8. Není přípustno, aby se setřel důležitý protiklad mezi užitkem, jenž se vykupuje škodou. Tento protiklad neznamena však, že je nezbytno k vyznačení jeho užití výrazů užitku a škody, jak se mylně domníval Böhm-Bawerk. (Pos. Theorie des Kapitals, 2. Halbband, str. 306.) Běží zde o hospodářský protiklad, pro nějž máme výrazy a pojmy hospodářské nákladu a výnosu. Tam, kde je aplikovatelný výraz nákladu a výnosu, odpadá tedy používání výrazů užitku a škody. Chtěl-li by však přes to někdo použití výrazu užitku neb škody, pak je nezbytno tento hospodářský protiklad zdůrazniti obratem škoda vykupující a vykupovaná, nebo nějak podobně. Je však nepřípustno tento protiklad hospodářský proměniti v teleologickou jednosměrnost použitím výrazu užitku neb škody, jímž by se vyznívalo jen saldo. I tento poznatek je podstatný pro rozdíl hodnoty a užitku.

B. Ohledně hospodářského pojmu hodnoty.

1. Užitečnost ani subjektivní ani objektivní nemůže založiti hospodářského pojmu hodnoty, poněvadž je pojmem výlučně teleologickým. Tudiž míra užitečnosti ani té ani oné nemůže býti hospodářskou hodnotou. Lze zde mluvit, chceme-li, o hodnotě teleologické.

2. Hodnotou hospodářskou je podle mého mínění hodnota statická neboli situační, dále hodnota směnná a hodnota dynamická. Směnná hodnota je mírou schopnosti hrubého výnosu připadajícího na jednotku nákladovou; dynamická hodnota mírou schopnosti čistého výnosu, připadajícího na jednotku nákladovou, hodnota situační mírou schopnosti uspořiti nám újmu na čistém výnosu náhradním (pro případ odpadu hodnoce-

ného zjevu). Má-li hodnota býti prohlášena za hospodářskou, musí býti možno ji vyjádřiti v pojmech nákladu a výnosu. To je, jak vidno, ohledně všech druhů hospodářské hodnoty také možno.

3. Hodnotu situační není třeba pojímat, jak dosud se dělo, výlučně jako subjektivní hodnotu hospodářskou. To by bylo nutno pouze tam, kde by stával úmysl pouze subjektivní hodnotu vyhradit hospodářské vědě a objektivní hodnotu prohlásiti za teleologickou. Situační hodnotu lze dle mého mínění chápati formálně hospodářsky. Právě klasický problém rozporu veliké užitečnosti a malé hodnoty a opačného vztahu lze vysvětliti, jak mám za to, jen objektivní hodnotou situační, která je také výlučně hospodářskou; a nikoli protivou subjektivní a objektivní užité hodnoty, kteráž obě jsou hodnotou teleologickou, poněvadž obě představují pouze měru užitečnosti, jež je kvalitou teleologickou.

4. Hodnota situační objektivní i subjektivní je hodnotou výlučně hospodářskou, kterou dlužno, ale i možno vyjádřiti v pojmech výnosu a nákladu, kteráž pojmy jsou osou mé hospodářské konstrukce, ježto předpokládají kolisi dvou postulátů, současně chtěných, ale splnitelných pouze jeden na úkor druhého. Tato kolise u situační hodnoty vzniká nutností volby (pro případ odpadu hodnoceného objektu z dané situace) mezi podstoupením náhradního nákladu aneb vzdáním se náhradního hrubého výnosu.

5. Hodnota situační není tedy stupněm užitečnosti ani subjektivní, ani objektivní. Naopak je dlužno užitečnost a hodnotnost hospodářskou dobře od sebe odlišovati, neboť se rozcházejí nejen kvantitně, nýbrž i kvalitně. Jinak by se nepřipustně smísil teleologický pojem užitku a hospodářský pojem hodnoty, dále by se setřel (což prohlášeno sub A, 8. za nepřipustné) důležitý protiklad užitku, který lze docílit jen za obětí nějaké škody nebo vzdání se jiného užitku, což je právě pro hospodaření charakteristické, a prohlásila by se konečně postupná hodnotná stadia za kvantitní odstíny užitečnosti, což je nepřipustné, ježto by se nesrovnatelné prohlásilo za srovnatelné, jak na to upozorněno sub A. 6.